MASTER
NEGATIVE
NO. 93-81279-7

AUTHOR:

BERGK, THEODOR

TITLE:

COMMENTATIO DE PROOEMIO...

PLACE:

BERLIN

DATE:

1839

Master Negative #

93-81279-7

COLUMBIA UNIVERSITY LIBRARIES
PRESERVATION DEPARTMENT

BIBLIOGRAPHIC MICROFORM TARGET

Original Material as Filmed - Existing Bibliographic Record

Bergk, Theodor, 1812-1881.
Commentatio de prooemio Empedoclis ... Berlin, gedruckt in der druckerei der Königlichen Akademie der wissenschaften, 1839.
34 p. 24½ cm.

Ankündigungsschrift ... des K. Joachimsthalschen gymnasiums ...

Volume of pamphlets

35318

Restrictions on Use:

TECHNICAL MICROFORM DATA

FILM SIZE: 35mm REDUCTION RATIO: 13x
IMAGE PLACEMENT: IA (IIA) IB IIB
DATE FILMED: 4/12/93 INITIALS BE
FILMED BY: RESEARCH PUBLICATIONS, INC WOODBRIDGE, CT

AIIM

Association for Information and Image Management

1100 Wayne Avenue, Suite 1100
Silver Spring, Maryland 20910

301/587-8202

Centimeter

Inches

MANUFACTURED TO AIIM STANDARDS
BY APPLIED IMAGE, INC.

THEODORI BERGKII

COMMENTATIO
DE
PROOEMIO EMPEDOCLIS.

Ankündigungsschrift

der

am 28 September 1839

zu haltenden

öffentlichen Prüfung sämmtlicher Classen

des

Königl. Joachimsthalschen Gymnasiums,

zu welcher ergebenst einladet

der Director

DR. AUGUST MEINEKE.

Berlin.
Gedruckt in der Druckerei der Königlichen Akademie der Wissenschaften.

1839.

THEODORI BERGK

COMMENTATIO

DE

EMPEDOCLIS PROOEMIO.

Et prodesse volunt et delectare poetae, Venusinus ait poeta, quod etsi paulo pinguius crassaque, ut dicunt, Minerva, sicut multa alia in illo, quo de poesis vi et natura egit, carmine praecepit, aliquid tamen dixisse censendus est: rectius certe veriusque judicavit, quam qui, ubi poesi pretium statuendum est, omnia aut ad utilitatem fructumque aut ad jucunditatem oblectationemque referunt: quamquam etiam a vero aberraverit, si quis, quod Horatius, poeta ille quidem, at Romanus homo, h. e. a Musis aversus et omnia ad commoda extrinsecus posita vocare solitus censuit, poesis hoc inprimis institutum propositumque existimet, ut animos erudiat et conformet ad humanitatem cum voluptate aliqua, qua teneras potissimum mentes alliciat ad se ac deliniat. Recte sane vulgo quoque perhibent poesin hominum esse magistram vitaeque optimam ducem. Nam quemadmodum Orphea veteres ferunt fabulae, non solum immanes ferasque bestias cantu mulcere, sed etiam fontes, arbores, saxa, in quibus nullus inest sensus, secum ducere solitum esse, ita omnes omnino poetae, quos quidem benigno Musa lumine aspexit, efferas vehementesque perturbationes, quae rectae rationi adversantur, impotenterque in hominum animos dominantur, facili negotio mitigant atque compescunt. Non tamen hoc est poesis quasi proprium quoddam munus aut officium, ut doceat, quae sint fugienda, quaeve expetenda, quid bonorum quid malorum sit extremum, quomodo animi cupiditates libidinesque exultantes moderari perturbationesque graves ac vitiosas radicitus evellere possimus. Verum cum poesis totius omnino vitae simulacrum ad perfectam illam omnibusque numeris absolutam, quae poetae animo obversatur, veritatis speciem adumbrat atque conformat, homines, quamquam proni ad libidines, abjecti ad pericula, molles ad molestias, ubi hanc vitae hominumque imaginem intuentur, subito ita commoveri solent, ut divini illi igniculi mentis ingeniique, qui obruti prorsus et exstincti videbantur, acriter efflorescant. Ita homines et se ipsos quales sint cognoscunt, cum non solum quae clara in luce posita sunt emineant, sed etiam ubi umbra est et recessus illustretur, et vero etiam ad uberiorem rerum et humanarum et divinarum cognitionem perveniunt: quod cum sunt consecuti, animi altius efferuntur, ut et ipsi aliquid dignum honestumque aut efficere aut excogitare studeant. Hac ipsa autem cognitione ubi animus est satiatus et ad veritatis virtutisque studium incensus, incredibili etiam atque diuturna perfundatur voluptate necesse est. Non injuria igitur a poesi et vitae rationem meliorem et jucundam delectationem repetiveris.

Verum enim vero est etiam poesis genus, quod docendi erudiendique munus quasi proprium sibi vindicat, quod, cum veritatis virtutisque praecepta non jam fabularum quasi involucris quibusdam rerumque simulacris magna cum sollertia condita tradat, sed ipsam doctrinam ingenue profiteatur, hoc ipsum, modo quod dixi, refellere atque erroris convincere videtur. At ejusmodi carmina, qui intentiore cura examinaverit, a perfecta illa et consummata artis specie longe abesse animadvertet. Est autem hoc carminum genus quasi in ipsis confiniis poesis et pedestris orationis situm, ut ubi de hoc illove carmine judicium sit ferendum, haereas saepe dubius huc an illuc referas: nam internam quidem formam atque speciem ubi intueris, poesin esse arbitraris, argumentum carminis atque institutum ubi examinas, a poesi procul recedere intelligis: ita, quod in omnium omnino artium ingeniorumque monumentis summum est, quodque praeter ceteros poetae et petunt et consequuntur, ut externa species congruat penitus cum re ipsa, sitque simulacrum quasi quoddam sive speculum ipsius naturae, illud funditus sublatum videbis.

Graeci autem, ut omnes omnino artes liberales aut primi invenerunt aut inventas ab aliis et apud se receptas perfecerunt et emendarunt sic, ut suo jure inventionis laudem sibi tribuere possint, ita etiam hoc poesis genus et repererunt et magna excoluerunt sollertia. Atque ut ab ejusmodi carminibus discedam, quae etsi praecipiendi docendique officium profitentur, propius tamen absunt ab artis aeterna divinaque specie, uti Hesiodi carmina, quae ad epicae poesis similitudinem accedunt, aut Theognidis et Solonis praecepta, Simonidis Amorgini iambi, alia, quae lyricorum carminum speciem prae se ferunt, etiam ea poemata, in quibus philosophi praecepta tradunt, quamquam maxime videntur abhorrere a germano poesis ingenio, tamen tanta arte sunt elaborata ac polita, ut Graeci in hac quoque re suo jure primas ad se vindicent. Etsi enim philosophi illi vates hoc unice agebant, ut ipsam veritatem ratione comprehenderent comprehensamque dilucide exponerent, tamen sedulo curarunt, ne externa species ab instituta sententia prorsus discreparet, aut abjecta esset humilisve, sed quantum quidem fieri potuit, ad pulcritudinis venustatisque simulacrum conformare enixe studuerunt.

Jam si tres illos poetas, qui propemodum soli, si ab Hippone, paucisque aliis discesseris, hoc poesis genus illustrarunt, accuratius examinamus atque inter se componimus, hos, qui continuo se ordine exceperunt, etsi quisque artis et ingenii laude floruit, non exiguo sejunctos intervallo et quasi gradibus diremtos esse reperimus. Xenophanes enim Colophonius, multum terra marique jactatus, ut est mobile et varium novarumque rerum studiosum Ionicae gentis ingenium, multa oculis lustravit, multa audivit, multa et in se et in aliis est expertus, idemque, cum in magna Graecia fortunarum sedem domiciliumque collocasset, ad Doricae stirpis severitatem gravitatemque ingenium conformavit, ita ut in hoc viro utriusque gentis indolem artesque quamvis adversa saepe fronte inter se pugnantes, facile coaluisse perfectamque et consummatam Graecae gentis virtutem enituisse animadvertas. Itaque cum infinitam paene rerum vim et copiam animo perlustrasset, luxuriantem hanc ubertatem varietatemque, quae ingenti mole animum propemodum obrueret ingeniique praestringeret aciem, ut suis legibus terminisque coerceret, plurimam dedit operam. Jam ut Xenophanes primus ipsam veritatem procul a sensuum lenociniis fallacique imaginum specie investigare ipsumque deum, ad quem omnia essent referenda, mente et cogitatione comprehendere studuit, ita etiam ornamenta orationis et lumina aspernatus est, sed quae vera et certa esse sibi perspexisse visus est, ea ut simpliciter, dilucide ordinateque exponeret, nisus est omni virium contentione. Nec facilem sane in se recepit laborem aut expeditum planumve iter ingressus est, cum primus sine exemplo de rebus maxime absconditis et sublimibus carmen pangere conaretur: itaque factum est, ut licet versuum vinculis inclusa essent praecepta, saepe tamen ad pedestris orationis similitudinem accederent: non tamen humi serpit Xenophanis sermo, qui ob id ipsum, quod poetae animus elatus fuit liberumque duxit spiritum, hanc carminis legem ut sequeretur, omnino necesse fuit.

Parmenides Eleates, in quo viro praeclarum quoddam fuit ingenium, nulla mortali aut terrestri concretione obrutum, quique animi sanctitatem et pietatem etiam externa specie atque ore prae se tulit, cum ad veritatis indagationem animum appulisset, Xenophanem, quo magistro et studiorum duce usus erat, facile superavit, fundamentisque, quae ille jecerat, nova superstruxit firmamenta, ut jam laetissime efflo-resceret sapientiae studium ampliorемque gyrum sibi recluderet. Cum autem Xenophanes paullo pinguius nonnullos locos, qui satis impediti et difficiles erant, tractasset, Parmenides tanto ingenii acumine res vel obscurissimas crassisque errorum tenebris obvolutas pervestigavit tantaque judicandi subtilitate de summis rebus disseruit, ut tuo jure mireris, qui sit factum, ut ex tot objectis impedimentis angustiisque facilem sibi planumque muniverit tramitem. Non tamen, quod fortasse aliquis exspectaverit, Parmenidis carmina expeditam illam quidem, sed simplicem et incomtam pedestris orationis prae se ferunt speciem; verum eo quoque nomine Xenophani Parmenides palmam praeripuit. Parmenidis enim animus, qui divino prope erat habitu motuque interiore quodam ciebatur, spirabat altissime, ita ut difficultates, quibus rerum cognoscendarum studium, cognitarum explanatio circumvallata est, audaci nisu superaret et altius jam evectus, ubi semel foras eminuit, ocius arcana omnia, non solum mente, sed etiam oratione persequeretur. Itaque non humile aut abjectum dicendi genus est, sed grande et sublime, non hebes inersve languet sermo, sed mobilis et incitatus profluit, ut quocunque divinus impetus poetae animum abripiat, eo etiam ipsa consequatur oratio. Et hoc ipsum, quod Parmenides sensuum fidem non prorsus sustulit, verum mentis illos quidem quasi nuntios quosdam et satellites existimavit,

qui, etiamsi non ipsa veritas sapientiaque iis subesset, at certe non contemnendi essent aut suo orbandi honore, hoc ipsum inquam effecit, ut orationem non omnino ab earum rerum, quae sensibus subjectae sunt, communione avocaret, sed luminibus potius artisque illecebris distingueret atque ornaret. Verum ut grave et sobrium erat vatis ingenium, ita etiam, ubi conveniens decorumque est, sibi temperat, ne nimis juveniliter exultet atque lasciviat fervida illa quidem sed casta poesis. Non tamen, ut dicam quod res est, haec, quae ita sunt nata, ut acriter sibi repugnent et adversentur, ubique sic inter se conciliare valuit, ut pulcrum perfectumque existeret temperamentum, verum aequabilitatem venustatemque est ubi desideremus.

Empedocles Agrigentinus, in quo tantum lumen animi, ingenii consiliique tamque praeclara virtus enituit, ut non solum praesens deus, qui arceret et propelleret mala, qui scelera expiaret, qui laborantibus auxilium ferret, qui juvaret consilii incertos, mortuos denique excitaret ab inferis, videretur aequalibus, verum etiam ipse virtutis egregiorumque factorum conscientia commotus hanc mentis ingeniique vim sibi divinitus datam esse non injuria arbitraretur, Parmenidi, quem, sive ipsius, ut perhibent, disciplina atque institutione est usus, sive aliunde illius placita ac praecepta percepit, eximie admiratus est studioseque aemulatus, nequaquam inferior fuisse censendus est. Eadem in utroque viro fuit dignitas gravitasque, eadem pietas animi et sanctitudo, veritatis investigandae studium par: judicandi quidem disserendique subtilitate superior Parmenides, quamquam etiam Empedocles eximio ingenii acumine fuit ornatus: at doctrinae copia et ubertate longe praecellit Agrigentinus philosophus: nihil enim est, quod ille a se segregarit aut alienum censuerit: et quo magis aetate provectus est, eo plura mente et cogitatione est complexus, eo majore studio vel remotissima quaeque spatia animo est permensus. Jam quod in omnibus omnino rebus humanis animadvertimus, parva incrementa et primordia, licet extingui et interire videantur, ubi nova aliqua extiterit species, per omnes tamen vicissitudines non solum conservari, sed etiam nova capere augmenta, usque dum ad altissimum consummati operis fastigium evehantur rursusque retro subita collabescant ruina, illud etiam in Graecae philosophiae monumenta, si diligenter studioseque perlustramus, cadere animadvertimus: maximeque documento est haec ipsa Empedoclis disciplina, quae licet discrepare omnino videatur a priorum sapientium virorum placitis, tamen quaecunque antiqui illi veritatis investigatores egregie invenerunt, ea congregavit atque complexa est. Nam cum Iones illi philosophi, qui physici vocari solent, in rerum natura cognoscenda potissimum occupati fuissent infinitamque rerum varietatem et copiam ad unum aliquod principium revocare studuissent, Pythagoras autem et qui ab hujus disciplina profecti sunt, qui quidem numero modoque omnia temperari et contineri existimabant, ab reconditis his abstrusisque rebus animum revocassent et in morum vitaeque explicatione acquievissent, Eleatici denique summa cum judicandi disserendique subtilitate ipsas rerum omnium rationes causas-

que ultimas mente et cogitatione comprehendere tentavissent, Empedocles, qui ad philosophiam accessit non recens ortam nec in cunabulis delitescentem, sed adultam jam et confirmatam, noluit iter prorsus avium nulliusque ante pedibus tritum investigare aut doctrinam, si non alia re, inventorum certe novitate commendatam in medium proferre, sed, cum praesago quasi animo videret, quis esset naturalis flexus motusque philosophiae, intelligeretque, sua quid potissimum aetas flagitaret, saeculi nisum secutus, ea, quae priores recte vereque indagavissent, suopte ingenio conformare et componere studuit: tanta autem animi contentione tantoque acumine adversantia et secum pugnantia conciliavit, ut ex tribus illis generibus, modo quae enumeravi, existeret novum aliquod moderate permixtum aequabilique ratione junctum. Sed quo temperamento usus est Empedocles in doctrina conformanda, idem etiam in carminibus componendis adhibuit, ita ut ipsis rebus oratio egregie congruat et ex argumenti veritate proficiscatur formae venustas. Ingenio Parmenidem si aequat, at certe arte illum superat, iniit enim difficillimam gravitatis et dignitatis cum lepore ac suavitate societatem, ita ut nihil reperiatur in his carminibus, quod non sit expolitum, venustum, ornatum, admirabili denique placitorum explanatione dignum. Sed quid labor longius? exemplo potius quam singulari arte haec carmina composita sint demonstrandum est: nec alte repetam huic instituto quod sit congruum: continuo proponam redintegratum ipsum carminis prooemium, quo nihil magnificentius, nihil venustius dici aut fingi potest: namque certe ἀρχομένους ἔργου πρόσωπον χρὴ θέμεν τηλαυγές. Jam si reliquias dispersas et vetustate obsoletas componere inter se pristinumque revocare nitorem professus a vero aberravisse minusque fidem datam exsolvisse hominibus doctis videar, illud velim teneant, me magnis temporis angustiis inclusum fuisse, ita ut haec, quae propemodum nolenti exciderunt, paucis admodum diebus opera subseciva conscribenda essent.

Empedoclem carmen, quod de rerum natura tribus libris composuit, ad Pausaniam amicum et studiorum socium misisse testantur auctores fide haud indigni, Aristippus et Satyrus apud Diog. Laert. VIII. 61: Ἦν δὲ ὁ Παυσανίας, ὥς φησιν Ἀρίστιππος (1) καὶ Σάτυρος, ἐρώμενος αὐτοῦ, ᾧ δὴ καὶ τὰ περὶ τῆς φύσεως προσπεφώνηκεν οὕτως·

Παυσανία, σὺ δὲ κλῦθι δαΐφρονος Ἀγχίτου υἱέ (2)

---

(1) Aristippus enim videtur esse Tarentinus ille e Pythagorae disciplina profectus, de quo vide Jamblich. vit. Pyth. s. f., nisi forte Ἀριστόξενος legendum, quem in libro de Pythagora haec attigisse non improbabile est.

(2) Simon Karsten, qui nuper Empedoclea diligentissime retractavit, corrigere voluit Ἀγχίτεω υἱέ, quoniam ita in epigrammate legitur, at illic potius Ἀγχίτου restituendum, nam Ἀγχίτης, quod non multum recedit ab Ἀγχίσης, mediam syllabam producit, quo pacto dicuntur πολίτης, τεμενίτης, τεναγίτης, ὁπλίτης, ὁδίτης, ἐνορμίτης, βουνίτης, λευκίτης, ἀΐτης, μυθίτης (quae vocabuli forma, ut hoc praeteriens moneam, restituenda Anacreonti Fr. LI: Μυθῖται δ' ἐν νήσῳ Μεγίστῃ διέπουσιν Νυμφέων ἱερὸν ἄστυ, de quo

Hunc Pausaniam Anchiti filium non illepido carmine celebravit Empedocles, quod apud Diog. Laert. ibid. et in Anthol. Pal. VII. 508. legitur:

Παυσανίαν ἰητρὸν ἐπώνυμον, Ἀγχίτου υἱόν,
Τόνδ' Ἀσκληπιάδην πατρὶς ἔθρεψε Γέλα,
Ὃς πολλοὺς μογεροῖσι μαραινομένους καματοῖσι
Φῶτας ἀπέστρεψεν Περσεφόνης θαλάμων (¹)

Et fuisse Pausaniam artis peritia insignem prodidit Galenus Therapeut. I. T.IV. p. 35. ed. Basil. qui eum inter principes Italorum medicos refert: Καὶ πρόσθεν μὲν ἔρις ἦν οὐ σμικρὰ, νικῆσαι τῷ πλήθει τῶν εὑρημάτων ἀλλήλους ὀριγνωμένων τῶν ἐν Κῷ καὶ Κνίδῳ. διττὸν γὰρ ἔτι τοῦτο τὸ γένος ἦν τῶν ἐπὶ τῆς Ἀσίας Ἀσκληπιαδῶν, ἐπιλιπόντος τῶν κατὰ Ῥόδον. ἤριζον δ' αὐτοῖς τὴν ἀγαθὴν ἔριν ἐκείνην, ἣν Ἡσίοδος ἐπῄνει, καὶ οἱ ἐκ τῆς Ἰταλίας ἰατροὶ, Φιλιστίων καὶ Ἐμπεδοκλῆς καὶ Παυσανίας καὶ οἱ τούτων ἑταῖροι. Anchitum patrem, quem epigramma illud indicat, puto eundem esse, quem Jamblichus cum Empedocle hospitalitatis jure conjunctum a poeta ex gravi vitae discrimine ereptum esse tradit in vita Pythagorae 113: Ἐμπεδοκλῆς δὲ σπασαμένου τοῦ ξίφους ἤδη νεανίου τινὸς ἐπὶ τὸν αὐτοῦ ξενοδόχον Ἄγχιτον, ἐπεὶ δικάσας δημοσίᾳ τὸν τοῦ νεανίου πατέρα ἐθανάτωσε, καὶ ᾄξαντος, ὡς εἶχε συγχύσεως καὶ θυμοῦ, ξιφήρους παῖσαι τὸν τοῦ πατρὸς καταδικαστήν, ὡσανεὶ φονέα Ἄγχιτον, μεθαρμοσάμενος εὐθὺς ἀνεκρούσατο τὸ νηπενθές τ' ἄχολόν τε κακῶν ἐπίληθον ἁπάντων, κατὰ τὸν ποιητήν, καὶ τόν τε ἑαυτοῦ ξενόδοχον Ἄγχιτον θανάτου ἐρρύσατο καὶ τὸν νεανίαν ἀνδροφονίας. Gelae igitur hoc accidit, si recte statui Pausaniae patrem intelligendum esse. Jam ut Anchitus pater familiaris fuit Empedocli, ita etiam Pausanias filius philosophi amicitia usus est: non igitur mirum, si huic potissimum, quem veritatis et sapientiae studiosum cognovisset, libros de rerum natura inscripsit. At si recta satis ratione auguror, non hoc solum carmen ad illum misit, verum eidem etiam alterum opus, quod cum illo satis arcto argumenti vinculo cohaeret, Lustralia carmina impertivit: sane Empedocles hoc carmen ita exorsus est, ut amicos, quos Agrigenti haberet, affaretur (vid. Diog. Laert. VIII. 54 et quae scripsi de his versibus in Actis Societ. Graec. I. 1. p. 205.):

---

loco dicetur accuratius alias) item nomina propria, ut Θερσίτης, Δηϊοπίτης. At Ἄγχιτος corripitur, uti βάρβιτος, alia, et ex propriis nominibus Λήϊτος, et quae eandem normam sequuntur Εὔρυτος, Αἴπυτος. Atque Ἄγχιτος similiter legitur apud Jamblichum vit. Pythagorae 113.

(¹) In Anthologia Simonidi tribuitur, cf. Schneidewin Simon. p. 226. ibique legitur ἔθαψε, quae lectio si vera est, abjudicandum epigramma Empedocli, siquidem Pausanias superstes fuit philosopho: nam inter amicos, qui ipso ante mortem die poetae adfuerunt, Pausanias refertur ab Heraclide, vid. Diog. Laert. VIII. 68; jam etsi Heraclidae auctoritas parum est gravis, tamen etiam Hippobotus, qui diversam sequitur famam, Pausaniam in eadem re commemorat, ibid. 69. Timaeus autem, qui Heraclidae fidem in hac memoria abjudicat, non tamen arguit, Pausaniam tunc jam mortuum esse; sed haec accuratius persequi alienum ab hoc loco. Multo vero minus Simonides carminis auctor haberi poterit, quandoquidem is multo ante Empedoclis mortem obiit diem supremum.

Ὦ φίλοι, οἳ μέγα ἄστυ κατὰ ζαθέου Ἀκράγαντος
Ναίετ' ἀν' ἄκρα πόλεως, ἀγαθῶν μελεδήμονες ἔργων,
Ξείνων αἰδοίων λιμένες, κακότητος ἄπειροι,
Χαίρετ'· ἐγὼ δ' ὔμμιν θεὸς ἄμβροτος, οὐκέτι θνητός,
Πωλεῦμαι μετὰ πᾶσι τετιμένος, ὥσπερ ἔοικε,
Ταινίαις τε περίστεπτος στέφεσίν τε θαλείοις.
Τοῖσιν ἅμ' εὖτ' ἂν ἵκωμαι ἐς ἄστεα τηλεθόωντα,
Ἀνδράσιν ἠδὲ γυναιξὶ σεβίζομαι· οἱ δ' ἅμ' ἕπονται
Μυρίοι, ἐξερέοντες ὅπῃ πρὸς κέρδος ἀταρπός,
Οἱ μὲν μαντοσυνέων κεχρημένοι, οἱ δ' ἐπὶ νούσων
Δηρὸν δὴ χαλεπῇσι πεπαρμένοι ἀμφ' ὀδύνῃσιν,
Παντοίων ἐπύθοντο κλύειν εὐηκέα βάξιν (¹).

At vero extremam partem operis ad Pausaniam, ut arbitror, potissimum conscripsit: nam cum virtutis honestatisque praecepta civibus commendaret et quibus sacris ac religionibus animi purgarentur atque a vitiorum liberarentur labe, doceret, tum vero etiam multorum malorum, quae hominum vexant vitam, medicamina versibus est persecutus, quorsum pertinent illa, quae Diogenes L. VIII. 59 affert:

Φάρμακα δ', ὅσσα γεγᾶσι κακῶν καὶ γήραος ἄλκαρ
Πεύσῃ, ἐπεὶ μούνῳ σοι ἐγὼ κρανέω τάδε πάντα·
Παύσεις δ' ἀκαμάτων ἀνέμων μένος, οἵ τ' ἐπὶ γαῖαν
Ὀρνύμενοι πνοιαῖσι καταφθινύθουσιν ἄρουραν,

(¹) Dixi de his versibus in Actis Soc. Graec. I. 1. p. 205. Illud addo errare virum doctissimum Simonem Karstenium, cum p. 70 lustralia carmina tribus versuum millibus, physica duobus constitisse contendat. Sane Diog. Laert. VIII. 77 ad quinque millia versuum haec carmina complexa esse tradit: τὰ μὲν οὖν περὶ φύσεως αὐτῷ καὶ οἱ καθαρμοὶ εἰς ἔπη τείνουσι πεντακισχίλια. at quod Suidas dicit, s. v. Ἐμπ. Ἔγραψε δι' ἐπῶν περὶ φύσεως τῶν ὄντων βιβλία γ' καὶ ἔστιν ἔπη ὡς δισχίλια, id sive cum Diogenis auctoritate componas, sive per se spectes, parum verisimile videtur. Quis enim credat illud opus in tres libros diremtum minorem numerum versuum exhibuisse, quam lustralia carmina, quae vel propter argumenti simplicitatem tantum volumen respuant: imo physica vel propter rerum difficilium et obscurarum gravitatem etiam orationis copiam satis largam efflagitant. At facile haec possunt inter se conciliari, apud Suidam enim leviuscula mutatione scribendum est καὶ ἔστιν ἔπη ὡς τετρακισχίλια, commode enim tres physicorum libri quatuor millia versuum complexi sunt, ita ut etiam nunc fere decima pars servata sit; lustralia autem carmina mille erant versuum. Et sic saepius erratum est in ejusmodi locis, ita, ut uno defungar exemplo, apud Suidam v. Θέογνις legitur: Ἔγραψεν ἐλεγείαν εἰς τοὺς σωθέντας τῶν Συρακουσίων ἐν τῇ πολιορκίᾳ, Γνώμας δι' ἐλεγείας εἰς ἔπη βώ, καὶ πρὸς Κύρνον τὸν αὐτοῦ ἐρώμενον Γνωμολογίαν δι' ἐλεγείων καὶ ἑτέρας ὑποθήκας παραινετικάς, τὰ πάντα ἐπικῶς, quae non expedivit Schneidewinus in Lyricor. delect. p. 46. Scribendum τὰ πάντα ἔπη κώ, sive tu alium minorem malis numerum, nam hoc quidem incertum; conf. Suid. v. Εὔμολπος· τελεταὶ Δήμητρος καὶ τὴν εἰς Κελεὸν ἄφιξιν καὶ τὴν τῶν μυστηρίων παράδοσιν τὴν ταῖς θυγατράσιν αὐτοῦ γενομένην, ἔπη τὰ πάντα τρισχίλια. et v. Ἀνάχαρσις· ἔγραψε νόμιμα Σκυθικὰ δι' ἐπῶν, περὶ εὐτελείας τῶν εἰς ἀνθρώπινον βίον ἔπη πάντα ὀκτακόσια. Accuratissime de hac, quam antiqui grammatici diligenter secuti sunt, versuum mensura disputavit Ritschlius de Alexandr. Bibl. p. 91 seqq.

Καὶ πάλιν, εὖτ' ἐθέλῃσθα, παλίντιτα πνεύματ' ἐπάξεις·
Θήσεις δ' ἐξ ὄμβροιο κελαινοῦ καίριον αὐχμὸν
'Ανθρώποις, θήσεις δὲ καὶ ἐξ αὐχμοῖο θερείου
'Ρεύματα δενδρεόθρεπτα, τά τ' αἰθρίαν θήσονται (¹),
"Αξεις δ' ἐξ 'Αΐδαο καταφθιμένου μένος ἀνδρός.

Recte enim Sturzius haec ex Lustralibus carminibus petita esse censet. Apparet autem facile, si quis accuratius orationem perpenderit, poetam in iis, quae praegressa sunt, orationem ad plures convertisse; jam vero quae sequuntur, ea cum uno tantum communicaturus est. Atqui virtutis sane praecepta tradidit poeta civibus, artis medicae inventa ubi illustrare vult, medicum, ut par est, affatur. Et Pausaniam quidem significari cognoscimus ex iis, quae apud Diogenem Laert. VIII. 60 et 61 ex Heraclide proferuntur, cum quibus componas quae leguntur apud Iriarte Catal. p. 450, ex quibus etiam illud liquido conficitur, de quo nonnullos video dubitare, hos versus ex Lustrali carmine petitos esse. Ita igitur etiam Physica Pausaniae commendavit. At vero ille ipse versus, quem commode servavit Diogenes,

Παυσανία, σὺ δὲ κλῦθι δαΐφρονος 'Αγχίτου υἱέ,

satis arguit alium praeterea fuisse, quem eodem loco poeta allocutus sit: illud enim σὺ δέ, proprio nomine praemisso, tum demum in usu est, ubi sermo ab alio ad alium subito deflectit, uti est apud Euripidem in Oreste v. 1689:

῏Ω Ζηνὸς 'Ελένη χαῖρε παῖ, ζηλῶ δέ σε
Θεῶν κατοικήσασαν ὄλβιον δόμον.
'Ορέστα, σοὶ δὲ παῖδ' ἐγὼ κατεγγυῶ.

Conferas quae Porsonus ad ejusdem fabulae v. 614 disseruit. Hunc autem, quem ante paulo allocutus est Empedocles, et ipsum poetae esse familiarem sapientiaeque studiosum eidemque simul hoc opus inscriptum fuisse vix quisquam negabit. Neque longe quaerendus est, quem Empedocles hoc honore dignatus sit: Diogenes enim Laert. VIII. 44 Telaugem, Pythagorae filium ab Empedocle compellari Hippoboto auctore tradit:

(¹) Recte ut puto emendavi hunc versum multis modis a viris doctis tentatum: proxime ad verum accedit Tzetzae lectio τά τ' αἰθερινὰ θήσονται: hoc enim poetam oportuit dicere, *imbres auram purgare, a nimio aestu liberare.* Αἰθρία autem media syllaba producta dictum, uti est apud Cratinum (Aelian Hist. Animal XII. 10:)

'Εξ αἰθρίας καταπυγοσύνην μυὸς ἀστράψω Ξενοφῶντος.

et apud Aristophanem in Nubibus v. 307:

Καί τοι χρῆν αἰθρίας ὕειν αὐτόν, ταύτας δ' ἀποδημεῖν.

Empedoclis autem hic versus prorsus eodem modo est conformatus, quo Homericus in Iliade XI, 592:

Πλησίοι ἔστησαν, σάκε' ὤμοισιν κλίναντες.

῏Ην καὶ Τηλαυγὴς υἱὸς αὐτοῦ, ὃς καὶ διεδέξατο τὸν πατέρα καὶ κατά τινας 'Εμπεδοκλέους καθηγήσατο· 'Ιππόβοτός γέ τοί φησι λέγειν 'Εμπεδοκλέα·

Τήλαυγες, κλυτὲ κοῦρε Θεανοῦς Πυθαγόρεώ τε (¹).

Non equidem contenderim, Telaugem sapientiae studio Empedoclem imbuisse et Pythagorae praeceptis erudiisse; nam cum non esset obscurum, quam multa hic vates Pythagoreorum doctrinae accepta referret, pronum fuit eum aut ipsius Pythagorae discipulum (quamvis temporum recta ratione adversante) aut Telaugis perhibere, quem patre mortuo, qui philosophorum finxerunt διαδοχάς, una cum matre Theano scholae praefuisse memoriae prodiderunt. At amicitiae certe vinculo studiorumque societate Empedoclem cum Telauge conjunctum fuisse confirmat illa ipsa fama, quae Telaugem Empedoclis magistrum fuisse perhibet, quae etsi improbanda, non tamen temere prorsus conficta est, sed ut alias quoque fieri solet, veri aliquid continet: quorsum spectat etiam illud, quod Telauges in epistola ad Philolaum de Empedoclis et patre et morte quaedam memoriae prodidisse dicebatur (²): at recte sane jam Neanthes commenticiam illam epistolam censet, neque enim ullo pacto fieri potuit, ut Telauges, Pythagorae filius ad Philolaum de Empedoclis morte scriberet. Itaque sane arbitror Empedoclem carmen, quod de rerum natura composuit, ad Telaugem, amicum aetate majorem misisse,

1 Τήλαυγες, κλυτὲ κοῦρε Θεανοῦς Πυθαγόρεώ τε,

praeterea vero Pausaniam, amicum aetate fere aequalem, in eodem exordio compellare:

2 Παυσανία. σὺ δὲ κλῦθι δαΐφρονος 'Αγχίτου υἱέ.

Neque enim hoc inusitatum aut novum plane fuit, pluribus librum aliquem inscribi, quod fecit Archestratus ille, qui Γαστρολογίαν scripsit, quam ad Moschum et Cleaenum amicos misit, vid. Athenae. VII. p. 278. D: Οὗτος ὁ 'Αρχέστρατος ὑπὸ φιληδονίας γῆν πᾶσαν καὶ θάλασσαν περιῆλθεν ἀκριβῶς, ἐμοὶ δοκεῖ, τὰ πρὸς γαστέρα ἐπιμελῶς ἐξετάσαι βουληθείς, καὶ ὥσπερ οἱ τὰς περιηγήσεις καὶ τοὺς περίπλους ποιησάμενοι μετ' ἀκριβείας ἐθέλει πάντ' ἐκτίθεσθαι, ὅπου ἐστὶν ἕκαστον κάλλιστον βρωτόν τε ποτόν τε· τοῦτο γὰρ αὐτὸς ἐπαγγέλλεται τῶν κα-

(¹) Recte Bentlejus in Opusculis p. 188 Τηλαυγές restituit, (nisi quod Τήλαυγες potius scribendum, nam ejusmodi adjectiva, ubi nominum propriorum loco sunt, accentum rejiciunt) vulgo enim male scribitur Τηλαυγεῖ. Telaugem autem Empedoclis magistrum etiam alii appellant, ut Eusebius in Praeparat. Evangel. X. 14: Τὸν μὲν οὖν Πυθαγόραν διεδέξατο Θεανὼ ἡ γυνὴ οἵτε υἱοὶ αὐτοῦ Τηλαυγὴς καὶ Μνήσαρχος· Τηλαυγοῦς δὲ 'Εμπεδοκλῆς ἀκουστὴς γίνεται, καθ' ὃν 'Ηράκλειτος ὁ σκοτεινὸς ἐγνωρίζετο. Adde Tzetz. Chiliad. II. 902: ῏Ην δ' οὗτος τοῦ Πυθαγόρου μαθητὴς καὶ Τηλαυγοῦς ὑστέρως.

(²) Diog. Laert. VIII. 53: Τηλαύγης δὲ ὁ Πυθαγόρου παῖς ἐν τῇ πρὸς Φιλόλαον ἐπιστολῇ φησι τὸν 'Εμπεδοκλέα 'Αρχινόμου εἶναι υἱόν et 55: Τίνος μέντοι γε αὐτῶν (Pythagoreorum) ἤκουσεν ὁ 'Εμπεδοκλῆς οὐκ εἶπεν (Νεάνθης) τὴν γὰρ προφερομένην πρὸς Τηλαύγους ἐπιστολήν, ὅτι μετέσχεν 'Ιππάσου καὶ Βροντίνου μὴ εἶναι ἀξιόπιστον.

λῶν τούτων ὑποθηκῶν ὧν πρὸς τοὺς ἑταίρους ποιεῖται, Μόσχον τε καὶ Κλέανδρον (Κλέαινον). Fortasse tamen hoc, quod dixi, duobus amicis inscriptum fuisse Empedoclis carmen, nonnulli propterea improbaverint, quod ubi in decursu operis sermonem convertit ad aliquem, ita ubique loquitur, ut unum aliquem compellet, uti est v. 55 ed. Karsten:

> Τέσσαρα τῶν πάντων ῥιζώματα πρῶτον ἄκουε.

et v. 85:

> Ὡς δὲ παρ' ἡμετέρης κέλεται πιστώματα Μούσης
> Γνῶθι

et v. 101:

> Ἀλλ' ἄγε μύθων κλῦθι· μάθη γάρ τοι φρένας αὔξει.

v. 108:

> Τὴν σὺ νόῳ δέρκευ, μηδ' ὄμμασιν ἧσο τεθηπώς.

et statim infra:

> Σὺ δ' ἄκουε λόγων στόλον οὐκ ἀπατηλόν.

item v. 124. v. 150. et v. 162:

> Οὕτω μή σ' ἀπάτα φρένα —
> Ἀλλὰ τορῶς τοῦτ' ἴσθι, θεοῦ πάρα, μῦθον ἀκούσας (1)

et v. 182. v. 222. v. 248. denique v. 313.

At vero cum Archestrati Gastrologiam adhibuerim, eadem utor, ut demonstrem hunc quoque poetam fere unum tantum ex amicis compellare, exempli gratia ap. Athen. VII. p. 310 A:

> Ἄλλο δ' ἐκεῖσε, φίλη κεφαλή, μηδὲν προσενέγκῃς.

et VII. p. 311 A:

> Ἐκεῖνοι δ' εἰσίν, ἑταῖρε,
> Τὴν ἀρετὴν θαυμαστοί.

---

(1) Eximius ille locus, quem homines docti frustra tentaverunt, ita mihi videtur emendandus esse:

> Ὡς δ' ὁπόταν γραφέες ἀναθήματα ποικίλλωσιν
> Ἀνέρες, ἀμφὶ τέχνης ὑπὸ μήτιος εὖ δεδαῶτες,
> Οἵτ', ἐπεὶ ἂν μάρψωσι πολύχροα φάρμακα χερσίν,
> Ἁρμονίῃ μάξαντε τὰ μὲν πλέω, ἄλλα δ' ἐλάσσω,
> Ἐκ τῶν εἴδεα πᾶσιν ἀλίγκια πορσύνουσιν,
> Δένδρεά τε κτίζοντε καὶ ἀνέρας ἠδὲ γυναῖκας
> Θῆράς τ' οἰωνούς τε καὶ ὑδατοθρέμμονας ἰχθῦς,
> Καί τε θεοὺς δολιχαίωνας τιμῇσι φερίστους.
> Οὕτω μή σ' ἀπάτα φρένας, ὥς νύ κεν ἄλλοθεν εἶναι
> Θνητῶν, ὅσσα γε δῆλα γεγᾶσιν ἀάσπετα, πηγήν.
> Ἀλλὰ τορῶς τοῦτ' ἴσθι, θεοῦ πάρα, μῦθον ἀκούσας.

sed dicetur de hoc loco alibi accuratius, illud tantum indicabo prorsus a vero aberrare Karstenium, qui θεοῦ πάρα interpretatus sit ita, ut ad Musam referatur, a qua poetae haec audiverit: immo hoc dicit, omnem rerum infinitam varietatem a deo tanquam fonte et origine repetendam esse.

similiterque idem poeta saepius Moschum solum appellat, uti est in versibus ap. Athen. III. p. 111 F:

> Πρῶτα μὲν οὖν δώρων μεμνήσομαι ἠϋκόμοιο
> Δήμητρος, φίλε Μόσχε, σὺ δ' ἐν φρεσὶ βάλλεο σῇσιν.

qui quidem versus collocati erant in ipsius operis exordio statim post prooemium, in quo postquam professus erat institutum propositumque (Ἱστορίης ἐπίδειγμα ποιεύμενος Ἑλλάδι πάσῃ, Athen. I. 4. E.) Moschum et Cleaenum sive Cleandrum amicos allocutus erat (Athen. VII. p. 278.) Item ibid. VII. p. 278 B:

> Εἰ δ' ἐθέλεις καὶ τοῦτο δαήμεναι, ὦ φίλε Μόσχε,
> Ὅντινα χρή σε τρόπον κείνην διαθεῖναι ἄριστα.

et VII. p. 301 D:

> Καὶ λεβίαν λαβέ, Μόσχε, τὸν ἤπατον ἐν περικλύστῳ
> Δήλῳ καὶ Τήνῳ.

Atque equidem existimo etiam in iis locis, in quibus non satis liquido dignoscas, ad utrum sermo sit referendus, hunc Moschum intelligendum esse. Confirmatur autem mea sententia maxime his Archestrati versibus, qui leguntur ap. Athen. VII. p. 322 C:

> Αὐτὰρ τὸν σινόδοντα μέν, ὃν ζήτει παχὺν εἶναι,
> Ἐκ πορθμοῦ δὲ λαβεῖν πειρῶ καὶ τοῦτον ἑταῖρε·
> Ταῦτα δὲ πάντα κυρῶ φράζων καὶ πρὸς σέ, Κλέαινε.

ubi, cum praeterea tanquam appendicis loco Cleaeni nomen addat poeta, non jam est dubium, quem amicum dicat: apparet enim ex hoc loco, Archestratum quamvis duobus amicis carmen inscripserit, tamen ad Moschum potissimum orationem convertisse, ita tamen ut simul ad Cleaenum referret. Atque eadem plane ratione Empedocles, qui ad Telaugem et Pausaniam de rerum natura scripsit, in decursu operis alterutrum tantum amicum compellat. Jam si licet de re admodum incerta et dubia conjecturam proponere, Pausaniam potius quam Telaugem allocutus est poeta, non quod Pausanias dignior hoc munere visus est, sed quod carmen, in quo poeta se omnem veritatem expositurum hominesque edocturum esse professus erat, aptius longe refertur ad eum, qui et aetatis aequalis et studiorum socius est poetae, quam ad virum annis et virtute insignem, cujus nomen quasi honoris causa Empedocles operi inscripsit.

Jam vatem philosophum quid potius in totius operis exordio exposuisse verisimile est, quam vera esse quae tradat, in veritate autem indaganda qui sit occupatus, multas huic magnasque difficultates et impedimenta objici? Huc igitur refero ea, quae partim Clemens Alexandr. Strom. V. p. 549 B, partim Sextus Empiricus adv. Mathem. VII. 123 servavit:

῏Ω φίλοι, οἶδα μὲν οὕνεκ' ἀληθείη πάρα μύθοις,
Οὓς ἐγὼ ἐξερέω· μάλα δ' ἀργαλέη γε τέτυκται
'Ανδράσι καὶ δύσζηλος ἐπὶ φρένα πίστιος ὁρμή.
Στεινωποὶ μὲν γὰρ παλάμαι κατὰ γυῖα κέχυνται,
Πολλὰ δὲ δείλ' ἔμπαια, τά τ' ἀμβλύνουσι μερίμνας,
Παῦρον δὲ ζωῆς ἀβίου μέρος ἀθρήσαντες
'Ωκύμοροι, καπνοῖο δίκην ἀρθέντες ἀπέπταν,
Αὐτὸ μόνον πεισθέντες, ὅτῳ προσέκυρσεν ἕκαστος,
Πάντοσ' ἐλαυνόμενοι· τὸ δ' ὅλον πᾶς εὔχεται εὑρεῖν.
Οὕτως οὐδ' ἐπιδερκτὰ τάδ' ἀνδράσιν οὔτ' ἐπακουστά,
Οὔτε νόῳ περιληπτά· σὺ δ' οὖν, ἐπεὶ ὧδ' ἐλιάσθης,
Πεύσεαι, οὐ πλεῖόν γε βροτοῖς ἢ μῆτις ὄρωρεν. (1)

---

(1) Tres versus, quos praemisi, servavit Clemens Alex. loco, quem dixi supra: Καί μοι σφόδρα ἐπαινεῖν ἔπεισι τὸν 'Ακραγαντῖνον ποιητήν, ἐξυμνοῦντα τὴν πίστιν ὧδε πῶς· ῏Ω φίλοι, οἶδα μὲν οὖν, ἔτ' ἀληθείη παρὰ μ. κτλ. vulgo legitur ἔκ τ' ἀληθείη, Sturzius et Karsten ex Hoeschelii conjectura ὅτ' ἀληθείη. Meinekius verissime restituit οὕνεκα, quo sensu posteriores maxime poetae hanc particulam frequentaverunt: πάρα autem an παρὰ scribatur, non sane multum refert: male autem vulgo sic distinguunt verba, ac si ἀληθείη diceretur ἀργαλέη et δύσζηλος, eademque adjecto vocabulo, πίστιος ὁρμή: hoc enim dicit poeta: *difficile homines veritatem, quippe quae non sub oculorum cadat aspectum, sed mentis acie sit investiganda, invenire: ea enim facillime hominibus persuaderi, quae sensibus percipiantur:* compares quae de divino numine dixit poeta:

Οὐκ ἔστιν πελάσασθ' οὐδ' ὀφθαλμοῖσιν ἐφικτὸν
'Ημετέροις ἢ χερσὶ λαβεῖν, ᾗπερ τε μεγίστη
Πειθοῦς ἀνθρώποισιν ἀμαξιτὸς εἰς φρένα πίπτει.
Οὐ μὲν γὰρ βροτέῃ κεφαλῇ κατὰ γυῖα κέκασται,
Οὐ μὲν ἀπαὶ νώτων γε δύο κλάδοι ἀΐσσουσιν,
Οὐ πόδες, οὐ θοὰ γοῦν', οὐ μήδεα λαχνήεντα·
'Αλλὰ φρὴν ἱερὴ καὶ ἀθέσφατος ἔπλετο μοῦνον,
Φροντίσι κόσμον ἅπαντα καταΐσσουσα θοῇσιν.

Ita enim, quod praeteriens moneo, magnifica illa oratio componenda videtur, sejunctis vulgo membris, vid. de prioribus Clemen. Alex. V. p. 507 B et Theodoret. Ther. I. p. 476 D, de posterioribus Ammon. in Aristot. περὶ ἑρμην. 4. F. 54 A. Tzetz. Chiliad. XIII. 80 all. Cum hoc, de quo agitur, versu conferas etiam v. 26:

Μήτε τι τῶν ἄλλων, ὁπόσῃ πόρος ἐστὶ νοῆσαι.

Adde Parmenidem apud Proclum in Platon Tim. p. 105:

῾Η μὲν ὅπως ἐστίν τε καὶ ὡς οὐκ ἔστι μὴ εἶναι
Πειθοῦς ἐστὶ κέλευθος, ἀληθείη γὰρ ὀπηδεῖ.

Simillimus autem est Lucretii locus, V. 101, qui ut alias, ita hic quoque Empedocleam coluit musam:

Ut fit, ubi insolitam rem adportes auribus ante,
Nec tamen hanc possis oculorum subdere visu,
Nec jacere indu manus, via qua munita fidei
Proxima fert humanum in pectus templaque mentis.

Recte autem haec, quae diremta diversis locis leguntur, mihi videor in unum conjunxisse, cum inter utramque particulam arctissimum sententiarum intercedat vinculum.

Major autem pars carminis Empedoclei legitur apud Sextum Empiricum, vid. supra: ῎Αλλοι δὲ ἦσαν οἱ λέγοντες κατὰ τὸν 'Εμπεδοκλέα κριτήριον εἶναι τῆς ἀληθείας οὐ τὰς αἰσθήσεις, ἀλλὰ τὸν ὀρθὸν λόγον· τοῦ δὲ ὀρθοῦ λόγου τὸν μὲν θεῖον ὑπάρχειν, τὸν δὲ ἀνθρώπινον· ὧν τὸν μὲν θεῖον ἀνέξοιστον εἶναι, τὸν δὲ ἀνθρώπινον ἐξοιστόν· λέγει δὲ περὶ μὲν τοῦ μὴ ἐν ταῖς αἰσθήσεσι τὴν κρίσιν τἀληθοῦς ὑπάρχειν οὕτως· Στεινωποὶ κτλ. — οὔτε νόῳ περιληπτά· περὶ δὲ τοῦ μὴ εἶναι εἰς τὸ παντελὲς ἄληπτον τὴν ἀλήθειαν, ἀλλ' ἐφ' ὅσον ἱκνεῖται ὁ ἀνθρώπινος λόγος ληπτὴν ὑπάρχειν, διασαφεῖ τοῖς προκειμένοις ἐπιφέρων· Σὺ οὖν ἐπεὶ ὧδ' ἐλιάσθης Πεύσεαι, οὐ πλεῖόν γε βροτείη μῆτις ὄρωρε. Στεινωποὶ παλάμαι Lactantius III. 28 respexit: „Empedocles angustas esse sensuum semitas queritur, tanquam illi ad cogitandum rheda et quadrigis opus esset." Est autem παλάμη mentis acies, quam νόον alias vocat poeta; similiter infra dicit:

'Αλλ' ἄγ' ἄθρει πάσῃ παλάμῃ πῇ δῆλον ἕκαστον —
Γυίων πίστιν ἔρυκε, νόει δ' ᾗ δῆλον ἕκαστον.

neque vero opus est, ut στεινοπόροι scribatur, quod Prellerus in Zimmermanni Annalibus 1837 p. 155. ex Theophrasto de sens. c. 7 conjectavit: nam Empedocles, Siculus poeta, adamat adjectiva illa, quae in ωπος exeunt, dixi quaedam de hac re in iisdem Annalibus 1837 p. 452. V. 7 corrupte legitur δειλεμπῆα et δειλεμπέα; Proclus autem, qui his utitur in Tim. p. 175, ita exhibet: ὃ καὶ 'Εμπεδοκλῆς ἡμῶν κατοδυρόμενος ἔφη· πολλὰ δὲ δείν' ἔπεα, τά τε ἀμβλ. μερ. πολλὰ γὰρ ἐμπίπτοντα τοῖς ὄντως ἡμῖν δειλοῖς ὡς φυγάσι θεόθεν ἀμβλύνει τὴν τῶν ὄντων θεωρίαν. perverse sane ille locum interpretatur, ita tamen, ut lectionis germanae vestigia quaedam supersint: dudum enim correxi: πολλὰ δὲ δείλ' ἔμπαια, i. e. prava multa ingruunt, uti est apud Aeschylum in Agamemn. v. 180: ἐμπαίοις τύχαισι συμπνέων et rursus ibid. v. 338 non dissimili adeo ratione: Θεοῖς δ' ἀναμπλάκητος εἰ μόλοι στρατός 'Εγρηγορὸς τὸ πῆμα τῶν ὀλωλότων Γένοιτ' ἄν, εἰ πρόσπαια μὴ τύχοι κακά. Postea idem proposuit Emperius Act. Soc. Gr. I, 2. p. 356 et Karsten, nisi quod is praefert δεινά, non recte, neque enim de periculis, quae vitae immineant, agitur, sed de pravitate, quae insit in animis hominum, quae quasi piaculum quoddam inhaerescat rebus humanis: atque ad eandem normam correxerim infra v. 350:

Οὐκ ἂν ἀνὴρ τοιαῦτα σοφὸς φρεσὶ μαντεύσαιτο,
῾Ως, ὄφρα μέν τε βιῶσι, τὸ δὴ βίοτον καλέουσιν,
Τόφρα μὲν οὖν εἰσίν, καί σφιν πάρα δειλὰ καὶ ἐσθλά.

vulgo enim δεινὰ legitur: conferas Theogn. v. 57: Καὶ νῦν εἴσ' ἀγαθοί, Πολυπαΐδη· οἱ δὲ πρὶν ἐσθλοὶ Νῦν δειλοί. 161: Πολλοί τοι χρῶνται δειλαῖς φρεσί, δαίμονι δ' ἐσθλῷ, Οἷς τὸ κακὸν δοκέον γίνεται εἰς ἀγαθόν. et 1169: Τῶν ἀγαθῶν ἐσθλὴ μὲν ἀπόκρισις, ἐσθλά δέ τ' ἔργα, Τῶν δὲ κακῶν ἄνεμοι δειλὰ φέρουσιν ἔπη. V. 8 corruptam librorum lectionem: ζωοῖσι βίου μέρος vel ζωῇσι (ζοησι) βίου correxit Scaliger, sed pro ἀθρήσαντες Karsten ἀθλήσαντες reposuit: at neque ἀθλεῖν βίου μέρος satis eleganter satisque Graece dicitur, et rectissimum hoc quidem loco est ἀθρεῖν παῦρον μέρος ἀβίου ζωῆς, hoc enim dicit Empedocles, vulgus, etsi, exigua parte vitae non vitalis hominibus concessa, pauca tantum perspexerint, tamen se efferre ac jactare, quasi omnem rerum naturam mente conceperint. — V. 9 affert Plutarchus de Iside et Os. c. 24. p. 360. poetae nomine omisso. — V. 10 Sexti editt. προέκυρσεν male. Utitur his Diogenes Laert. IX. 23: 'Αλλὰ καὶ 'Εμπεδοκλέα· Οὕτως οὔτ' ἐπιδερκτὰ τάδ' ἀνδράσιν οὔτ' ἐπακουστὰ Οὔτε νόῳ περιληπτά· καὶ ἐπάνω· Αὐτὸ μόνον πεισθὲν τῷ (aliquot codd. πεισθὲν τὸ τῷ) ὅτῳ προσέκυρσεν ἕκαστος. Revocat hic locus in mentem Heracliti sententiam, quae corrupta legitur apud Clem. Alex. Strom. II. 362: Οὐ γὰρ φρονέουσι τοιαῦτα πολλοί, ὁκόσοι ἐγκυρσεύουσι οὐδὲ μαθόντες γινώσκουσιν, ἑωυτοῖσι δὲ δοκέουσι κατὰ τὸν γενναῖον ῾Ηράκλειτον. Legendum enim: οὐ γὰρ φρονέουσι τοιαῦτα οἱ πολλοί, ὁκοίοις ἐγκύρσωσιν: conferas Archilochi similem in ipsa dissimilitudine sententiam apud Platonem in Eryxia p. 397 E: ῾Οποῖοι ἂν τινες ὦσιν οἱ χρώμενοι, τοιαῦτα καὶ τὰ πράγματα αὐτοῖς ἀνάγκη εἶναι, καλῶς δὲ δοκεῖ μοι καὶ τὸ τοῦ 'Αρχιλόχου πεποιῆσθαι·

Agrigentinus enim vates, ut est animo elato et generoso, ita ingenue profitetur, persuasissimum sibi esse, vera se et inquisivisse et amicis prodere: sed cognitio rerum aut

---

Καὶ φρονεῦσι τοῖ', ὁκοίοις ἐγκυρέωσιν ἔργμασιν.

V. 11 in Sexti libris legitur τὸ δ' ὅλον εὔχεται εὑρεῖν· vitium non sustulit Sturzius, qui τὸ δὲ οὖλον ἐπεύχεται εὑρεῖν scripsit, quamvis hoc probaverit Karsten, nam intolerabilis iste est hiatus, neque illud εὔχεται quo referatur, habet. Ego inserui πᾶς, quod non raro a librariis temere aut additum aut abjectum esse constat, conf. Porsoni notam ad Aeschyl. Prometh. v. 362 apud Blomfieldium. Jam haec erit Empedoclis sententia: se quidem ipsam veritatem perspexisse, quam plerique omnes in tanta praesertim vitae humanae brevitate tantaque sensuum fallacia perspicere nequeant: ita fieri, ut plerique, etsi exiguam tantum veri particulam fortuito cognoverint, omnem tamen rerum vim et naturam mente et cogitatione se complexos esse glorientur. In eandem sententiam disputat poeta infra v. 119:

Εἴπερ ἀπείρονα γῆς τε βάθη καὶ δαψιλὸς αἰθήρ,
Ὡς διὰ πολλῶν δὴ βροτέων ῥηθέντα ματαίως
Ἐκκέχυται στομάτων, ὀλίγον τοῦ παντὸς ἰδόντων.

ubi similiter vulgi temeritatem et arrogantiam increpat, quod, cum paucissima quaedam viderit animo, tamen de omni rerum natura disputare audeat. V. 12 Sturzius αὔτως scripsit, nulla idonea ratione perductus: nam quod requirit, Empedoclem dicere *frustra* illos hanc sapientiam jactare, (uti Homerus dixit exempli gratia Il. XI. 288: Νῦν δέ μ' ἐπιγράψας ταρσὸν ποδὸς εὔχεαι αὔτως et XIII. 446: Δηΐφοβ', ἦ ἄρα δή τι ἐΐσκομεν ἄξιον εἶναι Τρεῖς ἑνὸς ἀντιπεφάσθαι, ἐπεὶ σύπερ εὔχεαι αὔτως) id si quis accuratius consideraverit totius orationis conformationem, in his ipsis verbis τὸ δ' ὅλον πᾶς εὔχεται εἶναι inesse reperiet. Atque si αὔτως legitur, ea quae subsequuntur, prorsus essent abrupta et diremta ab iis, quae antegressa sunt. Recte igitur apud Sextum legitur οὕτως, sed male ibi ad εὑρεῖν refertur: quorsum pertineat docet et Diogenes Laert. IX. 13 (locum supra adscripsi) et Plutarchus de poet. audiend. p. 17: Καὶ τὰ Ἐμπεδοκλέους ἔπη ἔστω πρόχειρα ταυτί· Οὕτως οὔτ' ἐπιδερκτὰ τάδ' ἀνδράσιν οὔτ' ἐπακουστὰ Οὔτε νόῳ περιληπτά. ubi pessime illud οὕτως Plutarcho tribuunt, quod quam perversum sit vel praegressum ταυτί documento est. Apte antem illud οὕτως praemittitur sententiae satis gravi et incitatae: ita infra v. 96:

Οὕτως ᾗ μὲν ἓν ἐκ πλεόνων μεμάθηκε φύεσθαι,
Ἠδὲ πάλιν διαφύντος ἑνὸς πλέον' ἐκτελέθουσιν,
Τῇ μὲν γίνονταί τε καὶ οὔ σφισιν ἔμπεδος αἰών·
Ἧι δὲ τάδ' ἀλλάσσοντα διαμπερὲς οὐδαμὰ λήγει,
Ταύτῃ δ' αἰὲν ἔασιν ἀκίνητον κατὰ κύκλον.

ubi non recte Prellerus repugnavit ei rationi, quam in Actis Soc. Gr. I. 1. p. 203 et in Zimmermanni Annal. 1837 p. 447 seqq. institui. V. 13 σὺ δ' οὖν scripsi pro vulg. σὺ οὖν non solum numerum ut corrigerem turpemque tollerem vocalium litterarum concursionem, sed etiam ut commodo vinculo sententiae necterentur. ὧδ' ἐλιάσθης autem non significat, quod Karstenio visum *devertere, venire in aliquem locum*, sed est *quando ita concupivisti, ita postulavisti*, nam λιάζεσθαι, quod est apud Homerum *declinare de via*, apud eos, qui post secuti sunt, poetas, significat *festinare, properare, petere;* eo modo dixit Euripides in Hecuba v. 100: Ἑκάβη, σπουδῇ πρός σ' ἐλιάσθην τὰς δεσποσύνας σκηνὰς προλιποῦσα. Et sic Empedocles ipse dixit v. 292:

Αἰθὴρ ἐκτὸς ἔσω λελιημένος ὄμβρον ἐούκει.

quod cave ad verbum λιλαίω referas. Jam pronum fuit dicere ἐπεὶ ὧδ' ἐλιάσθης, *quandoquidem ita studuisti, petivisti.* V. 14 vulgo legitur οὐ πλεῖόν γε βροτείη μῆτις ὄρωρε. quae nullo pacto cum iis, quae

occultarum aut admirabilium cum sit admodum difficilis, suo jure de imbecillitate ingenii humani conqueritur, quod etiam, ubi lumen veritatis illuxerit, quasi praestringatur sibique diffidat. Jam consentaneum est poetam humanae hujus imbecillitatis causas recensere: itaque non dubitavi tribus prioribus versibus subjungere ea, quae apud Sextum leguntur, quae ita sunt comparata, ut quasi sua sponte accedant nec facile divelli se patiantur: queritur enim poeta, quod tenuia sapientiae semina innata sint ingeniis hominum, quodque multa saepe in ipsius vitae curriculo incidant, quae igniculos illos exstinguant cognitionisque amorem retardent, praesertim cum tam brevis sit haec vita parum illa quidem vitalis, ut qui vel in omnes partes de summis rebus inquisivisse sibi videatur, pauca tantum mente perceperit. Respexit autem hunc potissimum locum Cicero in Academ. Quaest. I. 12: „— Sed earum rerum obscuritate, quae ad confessionem ignorantiae adduxerant Socratem et vel jam ante Socratem, Democritum, Anaxagoram, omnes paene veteres, qui nihil cognosci, nihil percipi, nihil sciri posse dixerunt: *angustos sensus, imbecillos animos, brevia curricula vitae*, et ut Democritus, in profundo veritatem esse demersam, opinionibus et institutis omnia teneri, nihil veritati relinqui, deinceps omnia tenebris circumfusa esse dixerunt." Eodem spectat rursus II. 23: „Furere tibi Empedocles videtur (*cum negat quidquam sciri posse*) at mihi dignissimum rebus iis, de quibus loquitur, sonum fundere: num ergo is excaecat nos aut orbat sensibus, si parum magnam vim censet in his esse ad ea, quae sub eos subjecta sunt, judicanda." At licet difficillimam sapientiae cognitionem esse Empedocles contenderit, tamen ut amicorum voluntati satisfaciat, se jam, quae ipse invenerit, quantum quidem fas sit scire hominem, expositurum esse dicit. Neque vero illud quidquam habet offensionis, quod, cum ab initio et Telaugem et Pausaniam allocutus esset poeta (ὦ φίλοι), jam ad unum deflectat oratio: est enim hic quoque, ut jam supra indicavi, Pausanias intelligendus, qui cum ab amico studiorum socio postulasset, ut continuo ordine dilucideque universam doctrinam explicaret, solus fuit Empedocli appellandus. Atque eodem prorsus modo Archestratus variat orationem et a plurali ad singularem flectit, vid. versus apud Athenaeum I. p. 29 B:

Εἶθ' ὁπόταν πλήρωμα Διὸς σωτῆρος ἕλησθε,
Ἤδη χρὴ γεραόν, πολιὸν σφόδρα κρᾶτα φοροῦντα — ἐὰν γὰρ
Ἐξαίφνης αὐτοῦ γεύσῃ, μὴ πρόσθεν ἐθισθείς,
Εὐώδης μέν σοι δόξει τοῦ Λεσβίου εἶναι
Μᾶλλον.

---

praegressa sunt, conciliari possunt. Scribendum οὐ πλεῖόν γε βροτῶν (vel βροτοῖς) ἢ μῆτις ὄρωρε. i. e. *ipsam ex me audies veritatem, quantum quidem humana mens cogitando potest assequi,* firmatque conjecturam ipse Sextus, qui haec interpretandi gratia praemisit: Περὶ δὲ τοῦ μὴ εἶναι εἰς τὸ παντελὲς ἄληπτον τὴν ἀλήθειαν, ἀλλ' ἐφ' ὅσον ἰχνεῖται ὁ ἀνθρώπινος λόγος, ληπτὴν ὑπάρχειν, διασαφεῖ τοῖς προκειμένοις ἐπιφέρων· Σὺ οὖν κτλ. Possis etiam scribere οὐ πλέον ἦγε βροτείη μῆτις ὄρωρεν.

Nec plane dissimilis est ille locus ex Lustralibus carminibus, de quo supra disserui.

Jam poeta, postquam dixit se ipsam veritatem, quantum quidem humani ingenii acies rerum naturam valeat comprehendere, explicaturum esse, graviter invectus est in eorum vecordiam, qui omnia se indagavisse praedicent et plus, quam homini concessum, sapere sibi videantur: docet hoc Sextus Empiricus, qui ubi ista adscripsit,

Σὺ οὖν ἐπεὶ ὧδ' ἐλιάσθης
Πεύσεαι, οὐ πλεῖόν γε βροτοῖς ἢ μῆτις ὄρωρεν.

haec subjungit: καὶ διὰ τῶν ἑξῆς ἐπιπλήξας τοῖς πλέον ἐπαγγελλομένοις γινώσκειν, παρίστησιν, ὅτι τὸ δι' ἑκάστης αἰσθήσεως λαμβανόμενον πιστόν ἐστι, τοῦ λόγου τούτων ἐπιστατοῦντος· καίπερ πρότερον καταδραμὼν τῆς ἀπ' αὐτῶν πίστεως. Atque eodem plane modo etiam Xenophanes et Parmenides, cum divina quasi vi et numine incitati ipsam veritatem accuratius cognovissent, sed in hac ipsa veri indagatione, quam caecis tenebris omnia essent obducta quantaeque difficultates et impedimenta perscrutantibus rerum naturam objicerentur, animadvertissent, acriter vituperarunt immodestam illam arrogantiam, quae omnes et humanas et divinas res se percepisse gloriatur: vid. Cicero Academ. Prior. II. 23: „Furere tibi Empedocles videtur, at mihi dignissimum rebus iis, de quibus loquitur, sonum fundere: num ergo is excaecat nos aut orbat sensibus, si parum magnam vim censet in his esse ad ea, quae sub eos subjecta sunt, judicanda? Parmenides, Xenophanes minus bonis quamquam versibus, sed tamen illis versibus, increpant eorum arrogantiam, quasi irati, qui cum sciri nihil possit, audeant se scire dicere." Et Xenophanes quidem (apud Sext. Empir. VII. 49. et VIII. 326) ut ipsi est divinior mens, ita hac conscientia elatus longe spernit aliorum commenta, quippe qui sensibus fallacibus confisi, nihil omnino dignoscant, licet sibi sapere videantur:

Καὶ τὸ μὲν οὖν σαφὲς οὔτις ἀνὴρ γένετ' οὐδέ τις ἔσται
Εἰδὼς ἀμφὶ θεῶν τε καὶ ἅσσα λέγω περὶ πάντων.
Εἰ γὰρ καὶ τὰ μάλιστα τύχοι τετελεσμένον εἰπών,
Αὐτὸς ὅμως οὐκ οἶδε, δόκος δ' ἐπὶ πᾶσι τέτυκται.

Eodemque pertinet versus, quem ex Xenophane Plutarchus Sympos. IX. p. 746 affert:

Ταῦτα δεδόξασται μὲν ἐοικότα τοῖς ἐτύμοισιν.

Et sic Parmenides quoque non minore fiducia vulgi opiniones spernit, vid. apud Simplic. in Physica F. 9:

Τόν σοι ἐγὼ διάκοσμον ἐοικότα πάντα φατίζω,
Ὡς οὐ μή ποτέ τίς σε βροτῶν γνώμη παρελάσσῃ.

et ibidem:

Ἐν τῷ σοι παύω πιστὸν λόγον ἠδὲ νόημα
Ἀμφὶς ἀληθείης· δόξας δ' ἀπὸ τοῦδε βροτείας
Μάνθανε, κόσμον ἐμῶν ἐπέων ἀπατηλὸν ἀκούων.

In ejusmodi enim locis uterque et Xenophanes et Parmenides hominum, qui sibi sapere videantur, arrogantiam et vecordiam notarunt, idemque Empedocles quoque in carminis exordio fecit.

Jam Empedocles, ut sibi procul sit tam improba mentis fiducia ad iis optat; Sextus enim Empiricus illis, quae modo adhibui, ipsos Empedoclis versus subjungit, ut doceat, philosophum non omnem sensuum vim penitus sustulisse; qui quidem versus satis depravati et perturbati sic videntur conformandi esse:

Ἀλλὰ θεοὶ τῶν μὲν μανίην ἀποτρέψατε γλώσσης,
Ἐκ δ' ὁσίων στομάτων καθαρὴν ὀχετεύσατε πηγήν.
Καὶ σέ, πολυμνήστη λευκώλενε παρθένε Μοῦσα,
Ἄντομαι ὧν θέμις ἐστὶν ἐφημερίοισιν ἀκούειν.
Πέμπε δέ μ' Εὐσεβίης ἐλάουσ' εὐήνιον ἅρμα.
. . . .
Μηδὲ σύ γ' εὐδόξοιο βιήσεαι ἄνθεα τιμῆς
Πρὸς θνητῶν ἀναδεῖσθαι, ἐφ' ᾧ θ' ὁσίης πλέον εἰπεῖν.
. . . .
Θάρσει· καὶ τότε δὴ σοφίης ἐπ' ἄκροισι θοάζεις.
. . . .
Ἀλλ' ἄγ' ἄθρει πάσῃ παλάμῃ, πῇ δῆλον ἕκαστον,
Μήτε τι ὄψιν ἔχων πιστὴν πλέον ἢ κατ' ἀκουήν,
Μήτ' ἀκοὴν ἐρίδουπον ὑπὲρ τρανώματα γλώσσης,
Μήτε τι τῶν ἄλλων, ὁπόσῃ πόρος ἐστὶ νοῆσαι.
Γυίων πίστιν ἔρυκε, νόει δ' ᾗ δῆλον ἕκαστον. (1)

---

(1) V. 115 restituit Fabricius ex libris msc. cum vulgo legeretur: μανίαν ἀπετρέψατε — καθαρὰν ὀχεύσατε. Sic alio loco

Αὐτὰρ ἐγὼ παλίνορσος ἐλεύσομαι ἐς πόρον ὕμνων,
Τὸν πρότερον κατέλεξα, λόγῳ λόγον εἰσοχετεύων
Καινόν.

Ita enim haec corrigo, vulgo λόγον ἐποχετεύων κεῖνον legitur. V. 17 Musa πολυμνήστη vocatur, non ut Karsten arbitratur, quasi proprio nomine, ducto ab adjectivo πολύμνηστος, sed quasi virgo, quam multi expetunt proci, quae multorum viget laude, uti est apud Homerum. V. 18 ἀκούειν tam ad ἄντομαι, quam ad θέμις ἐστίν pertinet, illud enim precatur a Musa, ut se edoceat vera, quantum quidem fas sit hominem cognoscere rerum naturam, sicuti supra ipse professus erat, amicos a se audituros esse, quantum quidem humana investigatio penetrare valeat:

Σὺ δ' οὖν ἐπεὶ ὧδ' ἐλιάσθης,
Πεύσεαι, οὐ πλεῖόν γε βροτοῖς ἢ μῆτις ὄρωρεν.

V. 19 legitur vulgo πέμπε παρ' εὐσεβίης, quod ferri nequit, nam praepositio παρὰ prorsus est praepostera, et requiritur aliquid, quo referatur illud πέμπε: itaque scripsi πέμπε δέ μ', Εὐσεβίης ἐλάουσ' εὐήνιον ἅρμα.

Deos autem cum invocat Empedocles, ut suo incepto faveant, ut sanctam sibi mentem sanctamque orationem praebeant, censendus est, communem consuetudinem

---

Hoc enim consentaneum est poetam precari, ut Musa se, cum viam ingressus sit paucorum ante pedibus tritam, satis illam quidem difficilem et praeruptam, ducat et comiter prosequatur: jure autem Musae currum εὐήνιον dixit, sicuti Plato in Phaedro p. 247 A: Τὰ μὲν θεῶν ὀχήματα ἰσορρόπως εὐήνια ὄντα ῥᾳδίως πορεύεται, τὰ δὲ ἄλλα πορεύονται μόγις. βρίθει γὰρ ὁ τῆς κάκης ἵππος μετέχων ἐπὶ γῆν ῥέπων τε καὶ βαρύνων, ἧν μὴ καλῶς ᾖ τεθραμμένος ὑπὸ τῶν ἡνιόχων. V. 20 Leguntur haec etiam apud Clementem Alex. V, p. 576 A: Ἴσως δὲ καὶ τὸ διττὸν ἐκεῖνο εἶδος τῶν ἐκ τοῦ Περιπάτου τὸ ἐν τοῖς λόγοις ἔνδοξόν τε καὶ ἐπιστημονικὸν καλούμενον οὐκ ἀπήλλακται, διαιρεῖν δόξαν ἀπό τε εὐκλείας καὶ ἀληθείας· Μὴ δὲ σέ γ' εὐδόξοιο βιήσεται ἄνθεα τιμῆς Πρὸς θνητῶν ἀνελέσθαι, ἐφ' ᾧ θ' ὁσίης πλέον εἰπεῖν. Et prior quidem versus eodem prorsus modo apud Sextum legitur, alter vero ita scribitur: πρὸς θνατῶν ἀνελέσθαι, ἐφ' ᾧ θώης (Cod. Vratisl. ἐφωθοείης Cod. Cic. ἐφ' ᾧ θοείης) πλέον εἰπεῖν. Et ipse quidem in Actis Soc. Gr. I. 1. p. 205 ita conjeci haec corrigenda esse: Μηδὲ σύ γ' εὐδ. βιήσεαι ἄνθεα τιμῆς — ἐφ' ᾧ θωὴ πλέον εἰπεῖν, parum recte: quamquam etiam nunc probo illud σύ γε — βιήσεαι, nam nullo pacto dici potest, quod Karsten voluit, qui vulgatam librorum lectionem servavit, μηδὲ τὸ ἀνελέσθαι ἄνθεα τιμῆς βιήσεταί σε, quod quantopere ab Empedoclis poetae oratione abhorreat, facile quilibet intelligit: itaque nunc nihil aliud nisi incommodum illud ἀνελέσθαι sustuli: Μηδὲ σύ γ' εὐδόξοιο βιήσεαι ἄνθεα τιμῆς Πρὸς θνητῶν ἀναδεῖσθαι, ἐφ' ᾧ θ' ὁσίης πλέον εἰπεῖν. Coronis qui tempora cingunt, victores sunt summumque honorem adepti, eleganter igitur poeta id transtulit ad eos, qui nimio honoris incitati studio se jactent etiam ea scire, quae hominem scire nec fas sit nec liceat: conferas Simonid. Fr. XXVIII:

Τίς δὲ δὴ τῶν νῦν τοσάςδε
Ἢ πετάλοισι μύρτων ἢ στεφάνοισι ῥόδων ἀνεδήσατο νίκας
Ἐν ἀγῶνι περικτιόνων.

Adde Pindarum in Nem. XI. 28: Ἀνδησάμενός τε κόμαν ἐν πορφυρέοις Ἔρνεσιν. Isthm. I. 28: Τῶν ἀθρόοις ἀνδησάμενοι θαμάκις Ἔρνεσιν χαίτας, ibid. II. 15: Δωρίων αὐτῷ στεφάνωμα κόμᾳ Πέμπεν ἀναδεῖσθαι σελίνων et sic alibi saepius. Adde Platonem in Symposio p. 212 E: Καὶ ταινίας ἔχοντα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς πάνυ πολλάς — ἢ ἀπίωμεν ἀναδήσαντες μόνον Ἀγάθωνα κτλ. Et ad eundem morem ornatum poeta se ipse fingit in Lustralium carminum exordio:

Πωλεῦμαι μετὰ πᾶσι τετιμένος ὥςπερ ἔοικε
Ταινίαις τε περίστεπτος στέφεσίν τε θαλείοις
Τοῖσιν ἅμ' εὖτ' ἂν ἵκωμαι ἐς ἄστεα τηλεθόωντα
Ἀνδράσιν ἠδὲ γυναιξὶ σεβίζομαι.

Ita igitur in hoc loco Musa Empedoclem monet, ut ne nimis honoris sit avidus. Ἀναδεῖσθαι autem ἄνθεα τιμῆς quod dixit poeta, neque ἄνθεσι, quod fortasse quis exspectaverit, illud velim animadvertas, non proprie usum esse Empedoclem hoc verbo, sed transtulisse omnino ad bonam hominum existimationem, nihilque aliud ἄνθεα τιμῆς esse, quam τιμήν: jam uti Simonides νίκας ἀναδεῖσθαι, ita Empedocles ἄνθεα τιμῆς ἀναδ. dixit. Extrema autem pars versus a Clementis libris recte est tradita: ἐφ' ᾧθ' ὁσίης πλέον εἰπεῖν h. e. *ea lege, ut plura eloquaris, quam fas est.* Uti enim poeta in iis versibus, qui praegressi erant, quorum argumentum accurate exposuit Sextus, graviter vituperaverat impietatem illam hominum, qui omnia omnino se percepisse dictitent, ita Musa, casta virgo, quam poeta precatus erat, ut Pietatis curru se proveheret, hortatur poetam, ut ne nimia honoris cupiditate praeceps actus in idem arrogantiae vesaniaeque crimen incidat; itaque etiam supra deos oraverat, ut ex sancto ore sancta proflueret oratio. V. 22 θοάζεις scripsi, apud Sextum enim θοάζει vel θοάζῃ legitur. Proclus, qui his utitur, in Timae. p. 106 καὶ τάδε τῆς σοφίης ἐπ' ἄκροισι θοάζει exhibet, Plutarchus denique de multit. amic. p. 93 A: τὸ ὑπὸ τοῦ Ἐμπεδοκλέους λεγόμενον σοφίας ἐπ' ἄκροισι θαμίζειν. Corrigunt

secutus esse, ut alias quoque poetarum more orationem ad vulgarem captum accommodat. Sunt enim alii quoque versus in quibus θεῶν nomine utitur ita, ut divinum numen significet, uti est v. 355:

Ὄλβιος ὃς θείων πραπίδων ἐκτήσατο πλοῦτον,
Δειλὸς δ' ᾧ σκοτόεσσα θεῶν πέρι δόξα μέμηλεν.

Et ipsum divinum numen dixit etiam illo versu, de quo mox dicetur:

Ἔστιν ἀνάγκης χρῆμα, θεῶν ψήφισμα παλαιὸν
Ἀΐδιον, πλατέεσσι κατεσφρηγισμένον ὅρκοις.

θοάσεις, vel quod metrum requirit, θοάσσεις, nec tamen opus est tempore futuro: aptius praesens, nam Musa poetam jubet bono animo esse: sibi si confidat, continuo se illum ad summum sapientiae fastigium evehere. V. 23 aliquid vidit Karsten, cum Ἀλλ' ἄγε, ἄθρει παμπαλάμῃ scriberet, turpi ille quidem hiatu elegantiam numeri corrumpens. Apud Sextum legitur: Ἀλλὰ γὰρ ἄθρει πᾶς παλάμῃ, in qua lectione non solum ἀλλὰ γὰρ incommodum est, sed multo magis illud πᾶς: quod recte se haberet, si poeta omnino homines adhortaretur, quam viam in veritate investiganda insistere deberent: uti est apud Cratinum in Ulixibus apud Hephaest. p. 47:

Σιγάν νυν ἅπας ἔχε σιγὰν
Καὶ πάντα λόγον ταχὺ πεύσει.

et apud Aristophanem in Acharnensibus v. 204:

Τῇδε πᾶς ἕπου δίωκε καὶ τὸν ἄνδρα πυνθάνου.

et v. 282: Παῖε πᾶς τὸν μιαρόν, si recte hoc emendavi: cf. praeterea Euripides Rheso v. 685. 87. 89. 90. at non cadit id in hunc locum: nam primum Empedocles nunquam multos simul compellat, sed ad unum aliquem ex amicis, quibus carmen inscripsit, sermonem convertere solet; deinde autem, quod longe gravissimum est argumentum, non ipse poeta hic loquitur, sed refert, quae ipsi sapienter praeceperit Musa. Itaque non dubitavi: Ἀλλ' ἄγ' ἄθρει πάσῃ παλάμῃ corrigere: hoc enim a poeta flagitat Dea, ut ipse omnem vim mentis ingeniique aciem intendat, quo possit verum perspicere, neve nimis sensuum fallacium praestigiis confidat. Verbi autem ἀθρεῖν prima syllaba, quae alias producitur, hic correpta est, ut Empedocles in verbo ἄκρος, aliis variare solet. V. 24 apud Sextum legitur: Μήτε τιν' ὄψιν ἔχων πίστει πλέον ἢ κατ' ἀκουήν. at τινὰ ὄψιν hic prorsus incommodum, itaque τι scripsi; nec ferri potest πίστει, correxi πιστήν, quo verbo etiam Parmenides usus Ἐν τῷ σοι παύω πιστὸν λόγον. Ἢ κατ' ἀκουήν, possit aliquis conjicere ἢ καὶ ἀκουήν, sed recte se habet κατά, hoc enim vult poeta: non esse visum fide digniorem quam auditum, si haec secum componantur; id quod deinde variata oratione ὑπὲρ τρανώματα γλώσσης dixit. V. 25 Μήτ' ἀκοὴν scripsit Karsten, vulgo ἢ ἀκοήν, quod etsi ferri potest, tamen vastius os diducit: ἀκοή autem ἐρίδουπος cum vocatur non tam auditum, quam aurem significat, uti est etiam apud Parmenidem apud Sext. Emp. VII. 111:

Νωμᾶν ἄσκοπον ὄμμα καὶ ἠχήεσσαν ἀκουὴν
Καὶ γλῶσσαν, (ubi εὔσκοπον potius requiritur.)

adde Hermippum ap. Athen. XIV. p. 649 C:

Ἀπεσθίει μου τὴν ἀκοήν.

et Grammaticum in Bekkeri Anecdotis T. I. p. 369. 1: Ἀκοήν· ἀντὶ τοῦ οὖς· οὕτω Φερεκράτης. Sopater apud Athen. III. p. 86 A:

Ἀλλ' ἴσχε· τελλίνης γὰρ ἐξαίφνης μέγας
Ἀκοὰς μελῳδὸς ἦχος εἰς ἐμὰς ἔβη.

V. 27 vulgo legitur νόει θ' ᾗ δῆλον ἕκαστον, quod pridem correxi, viditque hoc etiam Karsten.

At est etiam ubi distinctius θεὸν dicit, uti est v. 162:

Οὕτω μή σ' ἀπάτα φρένας, ὥς νύ κεν ἄλλοθεν εἶναι
Θνητῶν, ὅσσα γε δῆλα γεγᾶσιν ἀάσπετα πηγήν,
'Αλλὰ τορῶς τοῦτ' ἴσθι, θεοῦ πάρα, μῦθον ἀκούσας.

Aliis autem in locis θεοὶ Empedocli sunt genii illi sive daemones, uti est v. 384:

Εἰς δὲ τέλος μάντεις τε καὶ ὑμνοπόλοι καὶ ἰητροὶ
Καὶ πρόμοι ἀνθρώποισιν ἐπιχθονίοισι πέλονται,
Ἔνθεν ἀναβλαστοῦσι θεοὶ τιμῇσι φέριστοι.

Et ad eandem fere normam dixit v. 160:

Καί τε θεοὺς δολιχαίωνας τιμῇσι φερίστους.

Jam poeta ut divini numinis auxilium invocat, ita Musam, castam virginem precatur, ut Pietatis curru vecta se ducat sibique suppeditet, quae fas sit audire hominem: consentaneum enim est poetam, qui ingenue professus erat, angustis terminis et quasi claustris quibusdam circumscriptum esse humanum ingenium, qui conquestus erat de brevitate vitae, quae mortalibus accuratiorem veri perscrutationem invideat, a deo petere, ut se per tot angustias et amfractus in liberiorem campum, ubi latius possit exspatiari, propitie educat, ut tenebras hominum oculis offusas dispellat et quod quidem fas sit ipsam veritatem et sapientiam pandat. Et sensit sane vates propitium sibi esse numen divinum, in se ipso divinae animae particulam esse, quae ingenii igniculos prope obrutos et latentes excitet aciemque mentis acuat, ut plus sapiat quam alii omnes, quin ipsum dignum judicatum esse divino quasi consortio: itaque ipse, ut Suidas v. 'Εμπεδοκλῆς refert, gloriatus est ξυνεῖναι τοῖς θεοῖς καὶ μανθάνειν παρ' αὐτῶν, ὅπη τοῖς ἀνθρώποις χαίρουσιν καὶ ὅπη ἄχθονται: non igitur mortalis et dubia est poetae sapientia, sed vera et firma, divinitus quasi tradita: itaque eum, quem deus divina hac mente instruxerit, felicem praedicat, infelicem autem, cujus animo crassae sint illae tenebrae offusae v. 355:

Ὄλβιος, ὃς θείων πραπίδων ἐκτήσατο πλοῦτον,
Δειλὸς δ' ᾧ σκοτόεσσα θεῶν πέρι δόξα μέμηλεν,

itaque egregio praeconio decoravit sive Pythagoram, sive Parmenidem, sive alium quem, cui divinior mens erat et sublimius spirabat pectus, v. 440:

Ἦν δέ τις ἐν κείνοισιν ἀνήρ, περιώσια εἰδώς,
Ὃς δὴ μήκιστον πραπίδων ἐκτήσατο πλοῦτον,
Παντοίων τὰ μάλιστα σοφῶν ἐπιήρανος ἔργων.
Ὁππότε γὰρ πάσῃσιν ὀρέξαιτο πραπίδεσσιν,
Ῥεῖά γε τῶν ὄντων πάντων λεύσσεσκεν ἅπαντα
Καί τε δέκ' ἀνθρώπων καί τ' εἴκοσιν αἰώνεσσιν.

Neque aliter ipsi veteres de Empedocle judicarunt, testis est Lucretius, qui praeclaris versibus dilucide dicit, vix humana stirpe creatum videri hunc vatem I. 717:

Quorum Acragantinus cum primis Empedocles est,
Insula quem Triquetris terrarum gessit in oris, —
Quae cum magna modis multis miranda videtur
Gentibus humanis regio, visendaque fertur,
Rebus opima bonis, multa munita virum vi,
Nil tamen hoc habuisse viro praeclarius in se
Nec sanctum magis et mirum carumque videtur:
Carmina quin etiam divini pectoris ejus
Vociferantur et exponunt praeclara reperta
Ut vix humana videatur stirpe creatus.

Ac Parmenides quidem, cui divina ope quasi contigit, ut arcana sapientiae recluderentur, quique mentis gravitatem et castitatem etiam ore et vultu prae se tulit (1) cum ex intimo pectore praeclara praecepta petiturus est, in exordio operis divina ope se fingit ad veritatis penetralia perduci: quem quidem locum tanta sublimitate et gravitate exornavit, ut nescio an ullus sit alius in Graecarum litterarum monumentis, qui cum illo componi possit; Danten potius aliquem, inferna regna perlustrantem, audire tibi videris:

Ἵπποι, ταί με φέρουσιν, ὅσον τ' ἐπὶ θυμὸς ἱκάνοι,
Πέμπον, ἐπεί γ' ἐς ὁδόν μ' ἦσαν πολύφημον ἄγουσαι
Δαίμονος, ἣ κατὰ πᾶν πάντη φέρει εἰδότα φῶτα·
Τῇ φερόμην, τῇ γάρ με πολύφρασστοι φέρον ἵπποι,
Ἅρμα τιταίνουσαι· κοῦραι δ' ὁδὸν ἡγεμόνευον
Ἡλιάδες κοῦραι, προλιποῦσαι δώματα νυκτός,
Εἰς φάος, ὠσάμενοι κρατῶν ἄπο χερσὶ καλύπτρας.
Ἄξων δ' ἐν χνοίῃσιν ἵει σύριγγος ἀϋτὴν
Αἰθόμενος, δοιοῖς γὰρ ἐπείγετο δινωτοῖσιν
Κύκλοις ἀμφοτέρωθεν, ὅτε σπερχοίατο πέμπειν,
. . . .
Ἔνθα πύλαι νυκτός τε καὶ ἤματος εἰσί κελεύθων.
. . . .
Καί σφας ὑπέρθυρον ἀμφὶς ἔχει καὶ λάϊνος οὐδός·
Αὐταὶ δ' αἰθέριαι πλῆντ' εὐκελάδοισι θυρέτροις·
Τῶν δὲ Δίκη πολύποινος ἔχει κληῖδας ἀμοιβούς.
Τὴν δὴ παρφάμεναι κοῦραι μαλακοῖσι λόγοισι

(1) Eximie Parmenidem collaudat Plato in Theaeteto p. 183: Μέλισσον μὲν καὶ τοὺς ἄλλους — ἧττον αἰσχύνομαι ἢ ἕνα ὄντα Παρμενίδην. Παρμενίδης δέ μοι φαίνεται, τὸ τοῦ Ὁμήρου, αἰδοῖός τέ μοι ἅμα δεινός τε. συμπροσέμιξα γὰρ δὴ τῷ ἀνδρὶ πάνυ νέος πάνυ πρεσβύτῃ καί μοι ἐφάνη βάθος ἔχειν παντάπασι γενναῖον.

Πεῖσαν ἐπιφραδέως, ὥς σφιν βαλανωτὸν ὀχῆα
Ἀπτερέως ὤσειε πυλέων ἄπο· ταὶ δὲ θυρέτρων
Χάσμ' ἀχανὲς ποίησαν, ἀναπτάμεναι πολυχάλκους
Ἄξονας ἐν σύριγξιν ἀμοιβαδὸν εἱλίξασαι
Γόμφοις καὶ περόνησιν ἀρηρότας· ᾗ ῥα δι' αὐτῶν
Ἰθὺς ἔχον κοῦραι κατ' ἀμαξιτὸν ἅρμα καὶ ἵππους. (¹)

Qui locus dignus sane est ut cum Empedocleo prooemio componatur.

Jam vero ea, quae subsequuntur in Empedocle, parum inter se cohaerent, ita ut non temere suspiceris plures versus intercidisse, idque etiam Prellerus et Karstenius arbitrantur. Firmatur autem haec conjectura vel eo, quod etiam in Parmenidei carminis exordio, quod apud Sextum praecedit, plura aut ipsius Sexti negligentia omissa aut librariorum culpa oblitterata esse deprehenduntur (²). Et in hoc quidem

---

(¹) Paucis reddam rationem eorum, quae in difficillimo hoc loco immutavi; V. 2 scripsi ἐπεί γ' ἐς ὁδόν μ' ἦσαν vulgo ἐπεί μ' ἐς ὁδὸν βῆσαν legitur: haec autem est poetae sententia: *Equi, qui me ferunt, vexerunt me quocunque animo lubuit, ubi primum pervenerunt in viam divinam.* V. 3 eximie emendavit Boeckhius πᾶν πάντῃ, vulg. πάντ' ἀτηφέρει. V. 5 subjunxi statim eos versus, qui vulgo nonum et decimum obtinent locum: nam hic omnino requiritur accuratior descriptio, sed tamen videtur unus alterve versus excidisse post illa ὅτε σπερχοίατο πέμπειν, item post v. 11. V. 13 scripsi πλῆντ' εὐκελάδοισι θυρέτροις, vulgo πλῆνται μεγάλοισι legitur.

(²) Ita apud Sextum versui 30 statim subjungitur hic:

Ἀλλὰ σὺ τῆσδ' ἀφ' ὁδοῦ διζήσιος εἶργε νόημα.

at vero ex Simplicio de coelo F. 137 A cognoscimus duos praeterea versus satis commodos institutae sententiae inserendos esse, qui propter exordii similitudinem facile poterant librariorum sedulitatem fallere, ita ut sic conformandus sit ille locus:

Χρεὼ δέ σε πάντα πυθέσθαι,
Ἠμὲν ἀληθείης εὐπειθέος ἀτρεκὲς ἦτορ,
Ἠδὲ βροτῶν δόξας, ταῖς οὐκ ἔνι πίστις ἀληθής.
Ἀλλ' ἔμπης καὶ ταῦτα μαθήσεαι, ὡς τὰ δοκοῦντα
Χρὴ δοκιμωσέμεναι διὰ παντός πάντα περῶντα.
Ἀλλὰ σὺ τῆσδ' ἀφ' ὁδοῦ διζήσιος εἶργε νόημα.

Scripsi quamquam dubitanter δοκιμωσέμεναι· vulgo δοκίμους ἰέναι vel δοκίμως ἰέναι legitur, quorum neutrum satis commodum est: recte vero jam dicitur δοκιμωσέμεναι (infinitivus futuri cum χρή conjunctus nihil habet insolentiae, praesertim cum futurum μαθήσεαι praegressum sit) haec enim est Parmenidis sententia, ei, qui universam rerum naturam, qui ipsam veritatem mente et cogitatione velit comprehendere, etiam ea, quae veritatis tantum speciem aliquam prae se ferant, examinanda et cognoscenda esse. Δοκιμοῦν autem τὰ δοκοῦντα est fere idem, quod δοκιμάζειν, *existimare, perpendere aliquid,* uti est in epistola, quam vulgo Pherecydi tribuunt, quamvis subditicia, at vetusta certe, apud Diog. Laert. I. 122: Σὺ δὲ ἢν δοκιμώσῃς σὺν τοῖς ἄλλοις σοφοῖς, οὕτω μιν φῆνον· ἢν δὲ οὐ δοκιμώσητε, μὴ φήνῃς ubi significat idem fere, quod *probare.* At fide digniorem etiam auctorem habeo Sappho Lesbiam, quae aeolica hujus verbi forma usa in versibus, quos nuper Letronnius ex Papyro publici fecit juris, δοκίμωμι dixit:

loco abruptum orationis filum vel illud μηδὲ arguit. Jam vero haec non ipsius Empedoclis sunt praecepta, quae cum amicis communicaturus est, hos enim satis superque in praecedentibus cohortatus erat. Verum Empedocles, uti censuit hominem deo tantum duce ad ipsius veritatis sapientiaeque templa penetrare posse, ita nunc exposuit, quo pacto divinum numen, cujus propitium animum modo flagitaverat, faciles praebuerit aures ipsumque instituerit, qua via in veritate investiganda incedendum sit. Musa igitur adloquitur poetam monetque, ne sui fiducia elatus superbiat et arcana profanet. Consentaneum autem est poetam in iis, quae interciderunt, exposuisse, ut Musa volens lubensque ipsi adfuerit animumque sapientiae praeceptis imbuerit. Secutus est autem Empedocles etiam in hac carminis parte Parmenidis vestigia, qui cum finxisset divina ope se in eum locum pervectum esse, ubi diae aurae luminis satis largiter essent diffusae, quo sermone ipsum exceperit Justitia exponit:

Καί με Θεὰ πρόφρων ὑπεδέξατο, χεῖρα δὲ χειρὶ
Δεξιτερὴν ἕλεν· ὧδε δ' ἔπος φάτο καί με προσηύδα.
Ὦ κοῦρ', ἀθανάτοισι συνάορος ἡνιόχοισιν,
Ἵπποις, ταί σε φέρουσιν, ἱκάνων ἡμέτερον δῶ,
Χαῖρ', ἐπεὶ οὔτι σε μοῖρα κακὴ προὔπεμψε νέεσθαι,

Οὐδ' ἴαν δοκίμωμι προσιδοῖσαν φάος ἀλίω
Ἔσσεσθαι σοφίαν παρθένον εἰς οὐδένα πω χρόνον
Τοιαύταν.

Distat hic verbi δοκίμωμι significatio non ita longe a vulgari vocabulo δοκῶ, nisi quod firmiorem aliquam persuasionem indicat: existimo autem idem hoc verbum etiam Aeschylo vindicandum esse in Persis v. 89 loco satis corrupto:

Δοκιμῶ δ' οὔτις ὑποστὰς μεγάλῳ ῥεύματι φωτῶν
Ὀχυροῖς ἕρκεσιν εἴργειν ἄμαχον κῦμα θαλάσσης.
Ἀπρόσοιστος γὰρ ὁ Περσῶν στρατὸς ἀλκίφρων τε λαός.

Legebatur: δοκιμὸς δ' οὔτις ὑποστάς, in quo explicando editores operam frustra consumsisse videntur: δοκιμῶ autem, quod scripsi, non sine vi quadam in principio carminis est collocatum: chorus enim Persarum ipsi quae sit fiducia in exercitus robore et juventutis flore posita, libere profatur. Jam si δοκιμῶ legitur, proprie εἴργει requiritur: atque id ipsum exhibent aliquot editiones, at vero huic formae carminis lex et modus adversatur, sive in tetrametros, id quod praestat, sive tu in dimetros, quod vulgo fit, carmen dispescas: nam dimetri quoque ionici continuo ordine decurrunt, neque ancipiti syllabae locus est: itaque retineo infinitivum εἴργειν; solet enim apud Graecos, poetas praesertim, mobilis atque frequens esse transitus ab oratione recta ad sermonem aliunde suspensum, ita ut duo diversa prorsus dicendi genera confundantur et quasi in unum coalescant. Ita ne longe petam, legitur in eadem tragoedia v. 194:

Τούτω στάσιν τιν', ὡς ἐγὼ 'δόκουν ὁρᾶν,
Τεύχειν ἐν ἀλλήλαισι· παῖς δ' ἐμὸς μαθὼν
Κατεῖχε κἀπραΰνεν.

Conferas Meinekii notam ad Theocrit. XII. 14.

Τήνδ' ὁδόν, ἦ γὰρ ἀπ' ἀνθρώπων ἐκτὸς πάτου ἐστίν,
Ἀλλὰ Θέμις τε Δίκη τε.

Jam cum Musa Empedoclem cohortata esset, ne laudis studio ad improbam arrogantiam abripi se pateretur, videtur eadem exposuisse, quot cum difficultatibus et laboribus ipsi esset deluctandum, si veritatem vellet indagare: at Musa, quae poetae animum a proposito propemodum deterruerat, quae imbecillitatis humanae conscientia turbarat, eadem etiam languescens jam studium reficere novasque addere vires debet: quorsum pertinet ille versus:

Θάρσει· καὶ τότε δὴ σοφίης ἐπ' ἄκροισι θοάζεις,

qui quidem neque cum praegressis neque cum subsequentibus cohaeret; et, si accuratius singula verba perpenderis, animadvertes nec haec ipsa inter se commode congruere: videntur enim post illud θάρσει complures versus excidisse, ita ut jam si quis illa, καὶ τότε δὴ σοφίης ἐπ' ἄκροισι θοάζεις cum iis, quae subsequuntur, continuo ordine jungere velit, non intercedam. Ac possumus sane conjectura divinare, quid sit illud quod Musa dixerit: postquam enim dea poetae animum afflictum solatio erexit, se ipsam ei omnem rerum naturam, omnem veritatem, quae hucusque operta et crassis tenebris obruta latuerit, aperire velle promisit: confirmatur hoc satis superque iis, quae Proclus, ubi hoc versu utitur, dicit: Ἐμπεδοκλῆς αὐτὴν ἐπαγγέλλεται δώσειν τὴν ἀλήθειαν· καὶ τάδε τῆς σοφίης ἐπ' ἄκροισι θοάζει.

At poeta, etsi divino robore munitus arduum iter insistit et ad sanctissima virtutis sapientiaeque adyta penetrat, tamen ipse quoque mentis aciem ingeniique vires adhibere debet, ut illuc, quo tendit animus, perveniat: itaque Musa eum monet, ut omnium virium contentione in rerum naturam inquirat:

Ἀλλ' ἄγ' ἄθρει πάσῃ παλάμῃ, πῇ δῆλον ἕκαστον.

hanc tamen cautionem adhibendam esse censet, ne sensuum dubia fide decipi se patiatur, mentis tantum acumine vim et naturam rerum intelligi posse. Ad eundem prorsus modum etiam Parmenidis dea vatem cohortatur, postquam promiserat se omnia ei revelaturam esse:

Χρεὼ δέ σε πάντα πυθέσθαι,
Ἠμὲν ἀληθείης εὐπειθέος ἀτρεμὲς ἦτορ,
Ἠδὲ βροτῶν δόξας, ταῖς οὐκ ἔνι πίστις ἀληθής.
Ἀλλ' ἔμπης καὶ ταῦτα μαθήσεαι, ὡς τὰ δοκοῦντα
Χρὴ δοκιμωσέμεναι διὰ παντὸς πάντα περῶντας.
Ἀλλὰ σὺ τῆσδ' ἀφ' ὁδοῦ διζήσιος εἶργε νόημα.
Μηδέ σ' ἔθος πολύπειρον ὁδὸν κατὰ τήνδε βιάσθω·
Νωμᾶν ἄσκοπον ὄμμα καὶ ἠχήεσσαν ἀκουὴν
Καὶ γλῶσσαν· κρῖνον δὲ λόγῳ πολύδηριν ἔλεγχον
Ἐξ ἐμέθεν ῥηθέντα.

Nam Parmenides quoque divinam sapientiam sive ipsam veritatem distinguit ab hominum opinionibus, quae, quoniam ex sensibus potissimum satis illis quidem fallacibus proficiscuntur, et ipsae sint dubiae et incertae, itaque hic quoque rationem censet adhibendam esse, ut possint vera a falsis, bona a malis dignosci. Pertinent huc illi versus, qui leguntur apud Proclum in Platonis Timaeum p. 105. quos, quoniam satis corrupti sunt, redintegratos adjiciam:

Εἰ δ' ἄγε τὴν ἐρέω κομίσαιο σύ, μῦθον ἀκούσας,
Αἵπερ ὁδοὶ μοῦναι διζήσιός εἰσι νοῆσαι·
Ἡ μὲν ὅπως ἔστιν τε καὶ ὡς οὐκ ἔστι μὴ εἶναι
Πειθοῦς ἐστὶ κέλευθος, ἀληθείη γὰρ ὀπηδεῖ·
Ἡ δ' ὡς οὐκ ἔστιν τε καὶ ὡς χρεών ἐστι μὴ εἶναι,
Τὴ δή τοι φράζω παναπειθέα ἔμμεν ἀταρπόν.
Οὔτε γὰρ ἂν γνοίης τό γε μὴ ἐόν, οὐ γὰρ ἐφικτόν,
Οὔτε φράσαις τό γ' ἐὸν μὴ ἔμμεναι· ἔστι γὰρ εἶναι,
Μηδὲν δ' οὐκ εἶναι· τά σ' ἐγὼ φράζεσθαι ἄνωγα.
Πρῶτ' ἀφ' ὁδοῦ ταύτης διζήσιος εἶργε νόημα.
Αὐτὰρ ἔπειτ' ἀπὸ τῆς, ἣν δὴ βροτοὶ εἰδότες οὐδὲν
Πλάζονται δίκρανοι· ἀμηχανίη γὰρ ἐν αὐτῶν
Στήθεσιν ἰθύνει πλαγκτὸν νόον· οἱ δ' ἐφορεῦνται
Κωφοὶ ὁμῶς τυφλοί τε τεθηπότες ἄκριτα φῦλα,
Οἷς τὸ πέλειν τε καὶ οὐκ εἶναι ταὐτὸν νενόμισται
Κοὐ ταὐτόν· πάντως δὲ παλίντροπός ἐστι κέλευθος.

Atque Empedocles quidem, ut summam horum placitorum paucis repetam, (nam Sextus quidem obscurius et satis dubitanter exponit Empedoclis sententiam, ut parum recte haec intellexisse videatur) censuit, *debilem esse humanam intelligentiam, quae non possit omnia comprehendere. imbecillos et incertos animi sensus, qui saepe in fraudem inducant vel sobriam mentem, divinam igitur opem petendam esse, quae stabiliat humanam imbecillitatem, ita ut mens defixa in rerum naturae contemplatione verum perspiciat.* Non tamen plane segregat sensuum intelligentiam, at mentem judicem assidere vult. Nequaquam igitur haec repungnant iis placitis, quae Empedocles infra libro II, ubi de corpore et de sensibus dixit, aut libro III, ubi de animi natura disserit, in medium protulit, quod existimat Sextus et quos ille secutus est auctores, Ἐμπεδοκλῆς δὲ ὁ Ἀκραγαντῖνος κατὰ μὲν τοὺς ἁπλούστερον δοκοῦντας αὐτὸν ἐξηγεῖσθαι ἓξ κριτήρια τῆς ἀληθείας παραδίδωσι· δύο γὰρ δραστηρίους τῶν ὅλων ἀρχὰς ὑποθέμενος φιλίαν καὶ νεῖκος, ἅμα τε τῶν τεσσάρων μνησθεὶς ὡς ὑλικῶν, γῆς τε καὶ ὕδατος καὶ ἀέρος καὶ πυρός, πάσας ταύτας ἔφη κριτήρια τυγχάνειν. — τοιαύτης δ' οὔσης παρὰ τοῖς προγενεστέροις δόξης ἔοικε καὶ ὁ Ἐμπεδοκλῆς ταύτῃ συμπεριφέρεσθαι, ἓξ τε οὐσῶν τῶν τὰ πάντα συνεστακυιῶν ἀρχῶν λέγειν ἰσάριθμα ταύταις ὑπάρχειν τὰ κριτήρια, δι' ὧν γέγραφε·

Γαίῃ μὲν γὰρ γαῖαν ὀπώπαμεν, ὕδατι δ' ὕδωρ,
Αἰθέρι δ' αἰθέρα δῖον, ἀτὰρ πυρὶ πῦρ ἀΐδηλον,
Στοργὴν δὲ Στοργῇ, Νεῖκος δέ τε Νείκεϊ λυγρῷ.
('Εκ τούτων γὰρ πάντα πεπήγασιν ἁρμοσθέντα
Καὶ τούτοις φρονέουσι καὶ ἥδοντ' ἠδ' ἀνιῶνται). (1)

Nam ubi Empedocles accuratius de sensuum fide et humana mente inquisivit, ibi statuit nihil omnino percipi posse nisi communione quadam et cognatione, simile enim a simili tandem cognosci posse: itaque quod homo quatuor elementa et in rerum natura quae ab his profecta sit cernat et mente comprehendat, hoc eo fieri, quod et corpus et animus humanus easdem naturas in se contineat, eandemque rationem esse etiam eorum principiorum, quae etsi non sub sensus cadant, omnia compleant, omnia regant et gubernent, Amicitiae et Discordiae. Verum haec accuratius persequi alienum est ab hac loco.

Empedocles autem cum exposuisset, quae sibi praeceperit Musa, qui sit factum, ut ipse divino quasi spiritu inflammatus sublimiorem sapientiam sit consecutus, ipsum hoc quod meditabatur aggressus esse videtur. Fortasse autem antea paucis refutavit eos, qui his, modo quae edixit, diffisi, negent reclusa esse vati divina ope ipsa veritatis penetralia: existimo enim huc referendos esse tres versus, quibus vix commodiorem inveneris locum, apud Clem. Alex. Strom. V. p. 554 C:

28 'Αλλὰ κακοῖς γὰρ κάρτα πέλει κρατέουσιν ἀπιστεῖν.
'Ως δὲ παρ' ἡμετέρης κέλεται πιστώματα Μούσης,
30 Γνῶθι, διαδμηθέντος ἐνὶ σπλάγχνοισι λόγοιο.

τοῖς μὲν γὰρ κακοῖς τοῦτο συνηθὲς φησὶν ὁ 'Εμπεδοκλῆς, τὸ ἐθέλειν κρατεῖν τῶν ἀληθῶν διὰ τοῦ ἀπιστεῖν. Pessime autem Clemens Alexandrinus pervertit Empedoclis sententiam, nam hoc quidem satis apparet, illud κρατέουσιν referendum esse ad ἀπιστεῖν, ut hoc dicat poeta, pravos solere potentibus hoc est diis refragari: sic enim malim equidem interpretari, quam quod Karstenio visum est, *firmis certisque argumentis vel effatis non credere* (2). Ea autem, quae Musa benigna voluntate philosopho reclusit arcana, πιστώματα vocat, ita ut jam non suam, sed quasi divinam quandam sapientiam in medium proferre videatur.

(1) Adjeci hos duos versiculos, qui satis illustrant Empedoclis placitum, ex Theophrasto de sensu c. 10. 'Ωσαύτως δὲ λέγει ('Εμπ.) καὶ περὶ φρονήσεως καὶ ἀγνοίας· τὸ μὲν γὰρ φρονεῖν εἶναι τοῖς ὁμοίοις, τὸ δ' ἀγνοεῖν τοῖς ἀνομοίοις, ὡς ἢ ταὐτὸν ἢ παραπλήσιον ὂν τῇ αἰσθήσει τὴν φρόνησιν· διαριθμησάμενος γὰρ ὡς ἕκαστον ἑκάστῳ γνωρίζομεν, ἐπὶ τέλει προσέθηκεν, ὡς ἐκ τούτων πάντα πεπήγασιν ἁρμόσθεντα καὶ τούτοις φρονέουσιν καὶ ἅδονται καὶ ἀνιῶνται. Retulit huc etiam S. Karsten, qui ultima recte expedivit.

(2) Theodoretus Therap. Serm. I. T. IV. p. 476. utitur vs. 2 et 3, apud quem minus recte ὧδε γὰρ ἡμετέρης etc. legitur, nisi forte credas Theodoretum ex alio quodam loco hos versus petiisse, ubi Empedocles eadem refinxerit et instituto accommodarit.

Vidimus Empedoclem, ubi allocutus erat amicos, quibus carmen inscripsit, graviter de humanae mentis debilitate conquestum, divinum auxilium implorasse Musamque faciles ei praebuisse aures, et edocuisse, qua ratione in investiganda veritate uti debeat. Hoc divino numine fretus potest sane philosophus continuo opus quod agebat aggressus esse videri: at alium praeterea in prooemio a vate tractatum esse locum, qui quidem cum instituto propositoque arctissime conjunctus erat, ostendit Plutarchus, qui in libro de Exilio p. 607 haec dicit: Καὶ περὶ μὲν ὧν Αἰσχύλος ᾐνίξατο καὶ ὑπεδήλωσεν εἰπών. 'Αγνόν τ' 'Απόλλω φυγάδ' ἀπ' οὐρανοῦ θεόν, εὔστομά μοι κείσθω, καθ' 'Ηρόδοτον· ὁ δ' 'Εμπεδοκλῆς ἐν ἀρχῇ τῆς φιλοσοφίας προαναφωνήσας· Ἔστι τ' ἀνάγκης χρῆμα, θεῶν ψήφισμα παλαιόν — Τὴν καὶ ἐγὼ νῦν εἰμι φυγὰς θεόθεν καὶ ἀλήτης, οὐχ ἑαυτὸν μόνον, ἀλλ' ἀφ' ἑαυτοῦ πάντας ἀποδείκνυσι μεταναστὰς ἐνταῦθα καὶ ξένους καὶ φυγάδας ἡμᾶς ὄντας· οὐ γὰρ αἷμα, φησίν, ἡμῖν οὐδὲ πνεῦμα συγκραθέν, ὦ ἄνθρωποι, ψυχῆς οὐσίαν καὶ ἀρχὴν παρέσχεν, ἀλλ' ἐκ τούτων τὸ σῶμα συμπέπλασται, γηγενὲς καὶ θνητόν· τῆς δὲ ψυχῆς ἀλλαχόθεν ἡκούσης δεῦρο, τὴν γένεσιν ἀποδημίαν ὑποκορίζεται, τῷ πρᾳοτάτῳ τῶν ὀνομάτων· τὸ δ' ἀληθέστατον φεύγει καὶ πλανᾶται θείοις ἐλαυνομένη δόγμασι καὶ νόμοις. Haec inquam satis superque arguunt Empedoclem, ante quam ipsam doctrinam explicaret, de se suaque sorte animique origine et concretione plura versibus persecutum esse: tum demum id quod ipse expertus erat, cadere in omnes omnino homines, cadere in universam rerum naturam ostendit: in qua re, etsi nonnullis fortasse devium iter secutus esse videbitur Empedocles, quod non prius ipsius doctrinae causas rationesque explanaverit, easdem denique ad se retulerit, non tamen eo nomine reprehendendus est vates philosophus, qui simplicem planamque rationem, quae non nimis a communi sensu abhorreret, sequutus est. Jam vero ad illos versus, quos Plutarchus servavit, praeterea alii non pauci accedunt, qui quin huc pertineant, vix cuiquam poterit esse dubium: ita ut splendidum hunc et magnificum locum si non prorsus redintegrare valeamus, at sic certe refingamus ac renovemus, ut summa lineamenta facili negotio possint cognosci.

Jam vero quaeritur, quo pacto hanc de animi sui origine et fatis doctrinam poeta exposuerit, quem auctorem et testem hujus rei exhibeat. Et olim quidem existimavi poetam finxisse in somnis sibi ipsa veritatis adyta reclusa fuisse, ita ut arcana omnia penitus perspexerit satisque dilucide recordatus sit, quas vicissitudines mutationesque ipsius subierit animus. Est enim haec ratio et ipsa per se satis idonea et ab aliis quoque poetis non raro adhibita. Nam animus, quandoquidem in somnis liber a rebus, quae sub sensus cadunt, viget agitatque, saepe ea, in quibus quis vigil defixus fuit, sed propter multa quae cogitando objiciuntur impedimenta nihil omnino videre potuit, quamvis proxime ad veritatem accesserit, ea jam dilucide perspicit; quin qui animo sunt nimis mobili et agitato, ii quandoque etiam interdiu vigilantes ipsis oculis species quasdam miras et imagines animo ipsorum obversantes sibi videre videntur: cadit autem hoc maxime in eos, qui sancta illa penetralia et arcana, quae

non possunt mente et cogitatione comprehendi, quae perspicere homini non est fas, aggressi sunt audaci quodam nisu obtinere. Ita Pythagoras fertur dixisse, animum suum corpore manente foras vagatum aeternum illum mundi concentum percepisse (1); idemque dixit, se aliquando in Orcum descendisse et inferna lustrantem Homeri Hesiodique animas vidisse, quod quin eadem hac ratione explanandum sit non dubito (2). Ac sit sane ille liber, qui inscribitur Κατάβασις εἰς Ἅιδου subditicius, sive ab Hieronymo, sive ab alio quo confictus, certe ad Pythagoreorum rationem accommodatus fuit: nec dissimili prorsus ratione sive Cercops Pythagoreus sive Prodicus Samius videntur Orphei illum, qui fertur, descensum ad Inferos composuisse (3). Eodem referenda sunt, licet fabularum figmentis involuta, quae de Abaride Hyperboreo, Aristea Proconnesio, Hermotimo Clazomenio, Ere Pamphylio, Aesopo, aliis perhibent, quae diligentius alibi examinanda sunt. Prorsus autem ad Pythagorae rationem se composuit Ennius, qui in exordio Annalium exposuit sibi in somnis visum esse Homerum ipsique quae sit animorum vis et natura exposuisse, ut Lucretius indicat I. 113:

Ignoratur enim quae sit natura animai,
Nata sit, an contra, nascentibus insinuetur,
Et simul intereat nobiscum morte diremta,

---

(1) Scholiast. Hom. Odyss. I. 371: Τοῦτο κατὰ τὸν Πυθαγόρα λόγον· ἐκεῖνος γὰρ ἔφη ὡς ἔξω γενόμενος τοῦ σώματος ἀκήκοε ἐμμελοῦς ἁρμονίας.

(2) Diog. Laert. VIII, 21: φησὶ δὲ Ἱερώνυμος καθελθόντα αὐτὸν εἰς ᾅδου τὴν μὲν Ἡσιόδου ψυχὴν ἰδεῖν πρὸς κίονι χαλκῷ δεδεμένην καὶ τρίζουσαν, τὴν δὲ Ὁμήρου κρεμαμένην ἀπὸ δένδρου καὶ ὄφεις περὶ αὐτὴν ἀνθ' ὧν εἶπε περὶ θεῶν· κολαζομένους δὲ καὶ τοὺς μὴ θέλοντας συνεῖναι ταῖς αὐτῶν γυναιξίν.

(3) Vid. Clem. Alex. Strom. I. p. 397: τὴν δὲ εἰς Ἅιδου κατάβασιν Προδίκου τοῦ Σαμίου. Ἴων δ' ὁ Χῖος ἐν τοῖς τριαγμοῖς καὶ Πυθαγόραν εἰς Ὀρφέα τινὰ ἀνενεγκεῖν ἱστορεῖ· Ἐπιγένης δ' ἐν τοῖς περὶ τῆς εἰς Ὀρφέα ποιήσεως Κέρκωπος εἶναι τοῦ Πυθαγορείου τὴν εἰς Ἅιδου κατάβασιν καὶ τὸν ἱερὸν λόγον· τὸν δὲ Πέπλον καὶ τὰ φυσικὰ Βροντίνου. Ion Chius quid statuerit ignoramus, cum non extet ipsius testimonium, fortasse nihil aliud significavit quam societatem illam, quae inter Pythagorae et Orphei doctrinam intercedit: veteres tamen critici videntur isto Ionis testimonio ita usi esse, ut arguerent, quaedam Orphica, ut Descensum ad Inferos, Sacrum Sermonem, alia a Pythagora vel eius discipulis ficta esse. Jam quem Prodicum Samium Clemens vocat, Herodicum Perinthium appellat Suidas v. Ὀρφεύς: Εἰς Ἅιδου κατάβασιν· ταῦτα Ἡροδίκου τοῦ Περινθίου, neque enim dubitari potest, quin eundem uterque intelligat, sed utra forma nominis vera sit, nequeo invenire. At apud Aristotel. Rhetor. II. 23 extr. Καὶ Ἡρόδικος Θρασύμαχον Ἀεὶ θρασύμαχος εἶ, καὶ Πῶλον, Ἀεὶ σὺ πῶλος εἶ, καὶ Δράκοντα τὸν νομοθέτην, ὅτι οὐκ ἂν ἀνθρώπου οἱ νόμοι, ἀλλὰ δράκοντος, ocius corrigas Πρόδικος. Ceterum iis, qui Orphica carmina aut recensuerunt antiquitus aut integra composuerunt, jam accedit alius, *Gongylus,* cujus opera Pisistratus in restaurandis Homeri carminibus usus esse dicitur; vid. Schol. Plautinum editum ab Ritschlio p. 4: „Usus ad hoc opus divinum industria quatuor celeberrimorum et eruditissimorum hominum Concyli Onomacriti Atheniensis, Zopyri Heracleotae et Orphei Crotoniatae." Nam *Gongyli* potius, quam quod visum est Ritschlio, *Conchyli* scribendum, memoraturque alicubi nescio quis *Gongylus Eretriensis.* Jam cum tres, qui una cum hoc Gongylo memorantur Orphici fuerint, non dubito hunc quoque in eundem referre numerum.

An tenebras Orci visat vastasque lacunas,
An pecudes alias divinitus insinuet se,
Ennius ut noster cecinit (1) —

---

(1) Lucretii locum male quidam sic sunt interpretati, ut poeta duos diversos locos Ennii intellexerit, quibus haec exposita sint: at spectant haec unum eundemque locum, prooemium Annalium: vid. Scholiast. ad Persii Satyr. VI. 9: Lunai portum est operae cognoscere cives, Cor jubet hoc Enni, postquam destertuit esse Maeonides Quintus pavone ex Pythagoreo, ubi haec adscripsit: „Hunc versum ad suum carmen de Ennii carminibus transtulit: Sic enim Ennius ait in Annalium suorum principio, ubi se dicit vidisse in somniis Homerum, dicentem fuisse se quondam pavonem et ex eo translatam in se animam esse, secundum Pythagorae philosophi definitionem, qui dicit, animas humanas exeuntes in alia posse corpora transire." Item Persius haec tetigit Prol. v. 19: Nec fonte labra prolui caballino Nec in bicipiti somniasse Parnasso Memini, ut repente sic poeta prodirem, ubi Schol.: „Tangit autem Ennium, qui dicit se vidisse per somnium in Parnasso Homerum, sibi dicentem, quod eius anima in suo esset corpore." Itaque in ipso carminis exordio Homeri quasi divino spiritu se inflammari ad carmina pangenda professus est, quibus promissis cum non satis stetisse videretur in ipso hoc Annalium opere, Critici illi veteres, quos Horatius Epist. II. 1. 50 dicit, Ennium hoc nomine reprehenderunt:

Ennius et sapiens et fortis et alter Homerus
Ut Critici dicunt, pariter curare videtur,
Quo promissa cadant et somnia Pythagorea.

Versiculum dimidium, qui ad istum locum pertinet, servavit Cicero Academ. IV. 16: „Eadem ratio est somniorum; num censes Ennium cum in hortis cum Ser. Galba vicino suo ambulasset, dicere: visus sum mihi cum Galba ambulare; ast cum somniavit, ita narravit: — *Visus Homerus adesse poeta.* Cf. de Republ. VI. 16 et Fronto Epist. T. I. p. 45. ed. Mai: „Transeo nunc ad Q. Ennium nostrum, quem tu ais ex somno et somnio initium sibi fecisse." Ad Homeri somnium pertinet illud, quod Donatus ad Terent. Andr. II. 5. 18. Phormio. I. 2. 24. alii afferunt: — *Memini me Tum fieri pavum.* Jam cum Lucretius Homerum dicat Ennio exposuisse de rerum natura, huc potissimum refero ea, quae apud Varronem d. L. L. IV. p. 18 leguntur:

Ova parire solet genu' pennis condecoratum,
Non animas —
— Post inde venit divinitu' pullis
Ipsa anima.

Item ad hanc Homeri orationem pertinent duo versus longi Enniani ibidem:

— Terraque corpus
Quae dedit ipsa capit neque dispendi facit hilum.

Male enim hos versus ad Ennii Epicharmum referunt, quod carmen ex versibus trochaicis fuit compositum: immo sunt ex Annalibus, ubi Homerus de animi corporisque natura ex Pythagoreorum placitis disseruit. Quod autem inter Epicharmea reperiuntur, quae cum his Ennianis concinant, hoc noli mirari: sane illud Epicharmi ap. Diog. Laert. III. 12:

Εὔμαιε τὸ σοφόν ἐστιν οὐ καθ' ἓν μόνον,
Ἀλλ' ὅσσα περ ζῇ, πάντα καὶ γνώμαν ἔχει.
Καὶ γὰρ τὸ θῆλυ τῶν ἀλεκτορίδων γένος,
Αἲ λῇς καταμαθῆν ἀτενές, οὐ τίκτει τέκνα
Ζῶντ', ἀλλ' ἐπῴζει καὶ ποιεῖ ψυχὰν ἔχειν.

Etsi praeterea tamen esse Acherusia templa
Ennius aeternis exponit versibus edens,
Quo neque permanent animae neque corpora nostra
Sed quaedam simulacra modis pallentia miris:
Unde sibi exortam semper florentis Homeri
Commemorat speciem, lacrumas et fundere salsas
Coepisse et rerum naturam expandere dictis.

Consimili artificio existimabam etiam Empedoclem usum in exornando prooemio, ut quomodo Ennius Pythagoreus in somnis Homeri speciem sibi visam finxerit, quae ipsi rerum omnium naturam expediverit, sic Agrigentinus vates in somnis sibi visus sit in illum locum evectus esse, ubi primordia rerum omnium ac notiones sedem domiciliumque collocaverunt. Hanc autem sententiam idoneo argumento confirmari arbitrabar, namque Empedoclis somnium quoddam memoratur a Servio in Virgil. Georgica I. v. 34: „Varro tamen ait se legisse Empedocli cuidam Syracusano a quadam potestate divina mortalem aspectum detersum, eumque inter cetera tres portas vidisse tresque vias, unam ad signum Scorpionis, qua Hercules ad deos isse diceretur, alteram per limitem, qui est inter Leonem et Cancrum, tertiam esse inter Aquarium et Pisces." Offendit sane quod Empedocles *Syracusanus* dicitur, etsi hoc aliqua ratione potest defendi: nec commodum satis est illud *cuidam*. Sed Empedoclis nomen corruptum esse arguunt lectiones codicum, qui *Empedoti* vel *Empedotim* exhibent: itaque *Empedotimo* corrigendum censeo et memini ejusmodi

---

potest cum Enniano illo: *Ova parire solet* etc. componi, at aperte Varro hos hexametros distinguit ab Enni Epicharmo, ex quo statim aliquot petiit versus; et vel Lucretii auctoritas vindicat haec Annalibus. Illud autem quod Ennius dixit de terra, quae corpus ex ipsa generatum ad se recipiat, accedit quidem ad Epicharmium illud ap. Plutarch. p. 110:

Συνεκρίθη καὶ διεκρίθη κἀπῆνθεν, ὅθεν ἦνθεν, πάλιν,
Γᾶ μὲν εἰς γᾶν, πνεῦμα δ' ἄνω. τί τῶνδε χαλεπόν; Οὐδὲ ἕν.

At licet aliqua intercedat similitudo, illud memineris, Epicharmum quoque Pythagorae sapientia imbutum esse eamque quamquam suo ingenio conformatam et immutatam in carminibus professum esse. Et profecto Ennius ea, quae in Annalium exordio inchoaverat tantum et pro operis instituto breviter admodum attigit, ea retractavit in Epicharmo, ubi doctrinam de animarum immortalitate et migratione traditurus similiter a somnio aliquo orsus est, vid. Cic. Acad. IV. 16, qui hunc ex Epicharmo profert versum:

Nam videbar somniare med ego esse mortuum.

Et ad doctrinam de animi natura pertinent ista apud Priscianum VII. 12: *Terra corpus est, ut mentis ignis est* et apud Varronem IV. p. 18 ed. Bip. (Animus)

Isthic est de sole sumtus, isque totus mentis est

et p. 19 (Terra sive Ops):

Terris gentis omnes peperit et resumit denuo

et quae sequuntur. Cf. de his Leop. Krahner de corrupt. relig. Roman. p. 43 infra.

somnii, quod Empedotimo cuidam oblatum sit, mentionem fieri in Aristotele ejusque interprete, sed locum in praesentia frustra investigavi. Ac non dubito, quin eundem hunc Empedotimum Clemens Alexandrinus commemoret, ubi eos recenset, quibus divinandi facultas contigit, Strom. I. p. 334: προγνώσει δὲ καὶ Πυθαγόρας ὁ μέγας προσανεῖχεν ἀεί, Ἄβαρίς τε ὁ Ὑπερβόρεος καὶ Ἀριστέας ὁ Προκοννήσιος, Ἐπιμενίδης τε ὁ Κρής, ὅστις εἰς Σπάρτην ἀφίκετο, καὶ Ζωροάστρης ὁ Μῆδος, Ἐμπεδοκλῆς τε ὁ Ἀκραγαντῖνος καὶ Φορμίων ὁ Λάκων, καὶ μὴν Πολυάρατος ὁ Θάσιος, Ἐμπεδότιμός τε ὁ Συρακούσιος· ἐπί τε τούτοις Σωκράτης ὁ Ἀθηναῖος μάλιστα. Suspicor autem hunc Empedotimum Pythagoreum fuisse, nam Suidas haec ex Juliano adscripsit v. Ἰουλιανός· Περὶ τοῦ Ἐμπεδοτίμου λέγει ὁ Παραβάτης οὕτως ἐν τοῖς ἐπιγραφομένοις Κρονίοις· Ἡμεῖς δὲ Ἐμπεδοτίμῳ καὶ Πυθαγόρᾳ πιστεύοντες, οἷς τε ἐκεῖθεν λαβὼν Ἡρακλείδης ὁ Ποντικὸς ἔφη καὶ μικρῷ πρότερον ὁ κλεινὸς ἡμῖν ἔδειξεν ἱεροφάντωρ Ἰάμβλιχος.

Jam etsi Empedoclis somnium istud nobis e manibus quasi ereptum est, tamen hanc de animorum immortalitate, origine et sorte doctrinam quasi virgula quadam divina sibi suppeditatam poeta exposuerit necesse est; haec enim sunt illa πιστώματα Μούσης, quae ipse appellat. Verum, uti par est in operis exordio, summam tantum breviter perstrinxit, nec rationes causasque addidit, quoniam deinceps ordine secundum ipsius placita ac principia omnia haec accuratius est retractaturus: itaque hoc loco quae proponuntur, ea exornata sunt luminibus orationis ac figmentis quibusdam et quasi simulacris, ut ne nimis a poesis natura recederent. Ita autem arbitror hunc locum, quem Plutarchus affert, refingendum esse:

Ἔστιν ἀνάγκης χρῆμα, θεῶν ψήφισμα παλαιόν,
Ἀΐδιον, πλατέεσσι κατεσφρηγισμένον ὅρκοις,
Εὖτέ τις ἀμπλακίῃσι φόνῳ φίλα γυῖα μιήνῃ
Δαίμων, οἵτε βίοιο λελόγχασι μακραίωνος,
Τρίς μιν μυρίας ὧρας ἀπὸ μακάρων ἀλάλησθαι,
Γινόμενον παντοῖα διὰ χρόνου εἴδεα θνητῶν.
Τὼς καὶ ἐγὼ νῦν εἰμι φυγὰς θεόθεν καὶ ἀλήτης
Νείκεϊ μαινομένῳ πίσυνος . . . .
Ἤδη γάρ ποτ' ἐγὼ γενόμην κοῦρός τε κόρη τε
Θάμνος τ' οἰωνός τε καὶ είν ἁλὶ ἔλλοπος ἰχθῦς.

At quae de his versibus commentatus sum, cum vel sic suos egressa sit disputatio terminos, recidenda sunt, itaque quae praeterea ad hoc prooemium referenda censui, continuo subjungam:

Ἐξ οἵης τιμῆς τε καὶ ὅσσου μήκεος ὄλβου
Ὧδε λιπὼν λειμῶνας ἀναστρέφομαι κατὰ θνητῶν (1)

* * *

---

(1) Haec ex Clemente Alex. Strom. IV. p. 479. C. restitui et ad numeros revocavi.

Οἴμοι, ὅτ' οὐ πρόςθεν με διώλεσε νηλεὲς ἦμαρ,
Πρὶν σχέτλι' ἔργα βορᾶς περὶ χείλεσι μητίσασθαι (¹).

* * *

Κλαῦσά τε καὶ κώκυσα, ἰδὼν ἀσυνήθεα χῶρον,
Ἔνθα Φόνος τε Κότος τε καὶ ἄλλων ἔθνεα Κηρῶν
[Αὐχμηραί τε νόσοι καὶ σήψιες ἔργα τε ῥευστὰ]
Ἄτης ἀν λειμῶνα κατὰ σκότος ἠλάσκουσιν (²).

* * *

Ἔνθ' ἦσαν Χθονίη τε καὶ Ἡλιόπη ταναῶπις,
Δῆρίς θ' αἱματόεσσα καὶ Ἁρμονίη θεμερῶπις,
Καλλιστώ τ' Αἰσχρή τε, Θόωσά τε Δηναιή τε,
Νημερτής τ' ἐρόεσσα μελάγκουρός τ' Ἀσάφεια,
Φυσώ τε Φθιμένη τε καὶ Εὐναίη καὶ Ἔγερσις,
Κινώ τ' Ἀστεμφής τε, πολυστέφανός τε Μεγιστώ,
Καὶ Ἀφορίη, Σωπή τε καὶ Ὀμφαίη (³).

* * *

Ἠλύθομεν τόδ' ὑπ' ἄντρον (⁴).

* * *

Ὦ πόποι, ὦ δειλὸν θνητῶν γένος, ὦ δυσάνολβον,
Οἵων ἐξ ἐρίδων ἔκ τε στοναχῶν ἐγένεσθε (⁵).

(¹) Leguntur apud Porphyrium de Abstin. II. p. 181.

(²) Quatuor hos versus conjunxi, qui separati leguntur apud diversos scriptores, Clem. Strom. III. p. 432. B., Hieroclem in aurea Carm. p. 186., Synesium de provid. I. p. 89. D et in Epistol. p. 146., apud Proclum in Platonis Cratyl. p. 103 ed. Boisson.

(³) Sic conjunxi ea, quae partim Plutarchus de animi tranq. p. 474. B., partim Cornutus de nat. Deorum cap. 17 exhibet.

(⁴) Affert Porphyrius de antro Nympharum c. 8.

(⁵) Servavit Clemens Alex. Strom. III. p. 432. B.

Schulnachrichten
von Michaelis 1838 bis dahin 1839.

I. Allgemeine Übersicht des Lehrplans.

Name der Classe und des Ordinarius.	Gegenstände des Unterrichts.	Wöchentliche Stundenzahl.	Lehrer.
Prima.	1) Latein.		
Coetus I. Professor *Wiese.*	Coet. I. Ciceronis Verrinae und Taciti Annal. lib. I. II. Stylübungen	6	Prof. *Wiese.*
	Horatii Carm. lib. I. und IV.	2	Dir. *Meineke.*
Coetus II. Professor *Passow.*	Coet. II. Ciceronis Tuscul. und Taciti Annal. lib. I. II. Stylübungen	6	Dr. *Bergk.*
	Horatii Carm. lib. I. und IV.	2	Prof. *Passow.*
	2) Griechisch.		
	Coet. I. Sophoclis Antigone und Oedipus Col. Demosthenis Philipp. und Thucyd. lib. III. Schriftliche Übungen	6	Dir. *Meineke.*
	Coet. II. Homeri Il. I-XIV. Demosthenis Philipp. und Thucyd. lib. III. Schriftliche Übungen	6	Prof. *Passow.*
	3) Hebräisch.		
	Coet. I. Schreibeübungen; 1. Buch der Könige bis 12. Cap., 1. Buch Samuelis bis Cap. VII., Ausgewählte Psalmen	2	Prof. *Snethlage.*
	Coet. II. Formenlehre und Übersetzungen aus Gesenius Lesebuch	2	Dr. *George.*
	4) Deutsch.		
	Coet. I. Aufsätze und Übungen im freien Vortrage; Litteraturgeschichte	2	Prof. *Wiese.*
	Coet. II. dasselbe	2	Dr. *Bergk.*
	5) Französisch.		
	Coet. I. und II. Racine's Iphigénie en Au-		

Name der Classe und des Ordinarius.	Gegenstände des Unterrichts.	Wöchentliche Stundenzahl.	Lehrer.
	lide, Scribe's Bertrand et Raton und Ségur histoire de la guerre de Russie Livre I-III. Exercitien, Extemporalien und mündliche Übersetzungen aus Fränkel's Anthologie Curs. III.	2	Prof. *Conrad.*
	6) Religion.		
	Coet. I. im Winter Symbolik	2	Dr. *George.*
	Coet. II. im Winter über die Confessions-Unterschiede		Prof. *Wiese.*
	Coet. I. und II. im Sommer Einleitung in die heil. Schrift, nach Schmieder		Prof. *Wiese.*
	7) Philosophische Propädeutik.		
	Coet. I. im Winter Ethik	2	Dr. *George.*
	Coet. II. im Winter die Hauptmomente aus der Geschichte der alten Philosophie		Prof. *Wiese.*
	Coet. I. und II. im Sommer Logik		Prof. *Wiese.*
	8) Geschichte. Coet. I. und II. Im ersten Semester Schluſs der neueren Geschichte, im zweiten neuere Geschichte	2	Prof. *Koepke.*
	9) Mathematik. Coet. I. und II. im Winter: Combinationslehre, binomischer Lehrsatz, allgemeine Theorie der Gleichungen, numerische Gleichungen höherer Grade. Im Sommer Coet. I. Analytische Geometrie Coet. II. Stereometrie	4	Prof. *Conrad.*
	10) Physik. Coet. I. und II. Die Lehre von der Wärme und vom Lichte	2	Prof. *Conrad.*
Ober-Secunda. Professor *Conrad.*	1) Latein. Stylübungen; Livii lib. XXII u. XXIII. Cicero pro Sulla und Philippica II.	7	Prof. *Pfund.*
	Virgilii Aen. lib. VIII-XII. und einige Episoden aus den Georgicis	3	Prof. *Koepke.*
	2) Griechisch. Schreibeübungen; Homeri Odyss. lib. XXIV. I-IX incl. Herodoti lib. III, 118-VI. incl.	6	Dr. *Lhardy.*

Name der Classe und des Ordinarius.	Gegenstände des Unterrichts.	Wöchentliche Stundenzahl.	Lehrer.
	3) Hebräisch. Anfangsperiode nach Gesenius Grammatik und Lesebuch	2	Im Winter Prof. *Pfund*, im Sommer Dr. *Stegemann.*
	4) Deutsch. Aufsätze und Übungen im freien Vortrage	2	Im Winter Prof. *Pfund*, im Sommer Dr. *George.*
	5) Französisch. Handbuch von Ideler und Nolte, Scribe's la manie des places. Schriftliche und mündliche Übersetzungen aus Fränkel's Anthologie Cursus II, Extemporalien	2	Prof. *Conrad.*
	6) Religion. Das Evangelium Johannis	2	Prof. *Pfund.*
	7) Geschichte. Das Mittelalter	2	Prof. *Koepke.*
	8) Mathematik. Gleichungen des ersten und zweiten Grades, arithmetische und geometrische Reihen, Logarithmen und ihre Anwendung; ebene Trigonometrie	4	Prof. *Conrad.*
	9) Physik. Die allgemeinen Eigenschaften der Körper nach ihren verschiedenen Aggregatzuständen	2	Prof. *Conrad.*
Unter-Secunda. Prof. *Snethlage.*	1) Latein. Stylübungen, Grammatik, Cicero in Catil. pro lege agrar. p. Archia poet. p. Marc. Livi. l. I u. XXI. Virgil. Aen. l. I. Bucolica	10	Prof. *Snethlage.*
	2) Griechisch. Grammatik, Schreibeübungen, Xenoph. Anabasis I-V, Homeri Odyss. XVI-XXI. incl.	6	Dr. *Lhardy.*
	3) Deutsch. Aufsätze, Übungen im mündlichen Vortrage, Lectüre und Erklärung deutscher Dramen	2	Oberlehrer *Jacobs.*
	4) Französisch. Voltaire's Charles XII. l. I-IV. Schriftliche und mündliche Übersetzungen aus Fränkel's Anthologie Cursus I. Extemporalien	2	Dr. *Lhardy*,
	5) Religion. Das Leben Jesu nach den Evangelien beendigt. Erklärung der Apostelgeschichte	2	Prof. *Snethlage.*
	6) Geschichte. Römische Geschichte	2	Prof. *Koepke.*
	7) Geographie. Europa, Afrika, Ame-		

Name der Classe und des Ordinarius.	Gegenstände des Unterrichts.	Wöchentliche Stundenzahl.	Lehrer.
	rika, Australien	2	Prof. *Koepke*.
	8) Mathematik. Im Winter: Geometrie nach Fischer's Lehrbuch Bd. I., Abschn. XI-XVI. 3 St. Repetition des arithm. Pensums 1 St. Im Sommer: Buchstabenrechnung und Potenzenlehre nach Fischer's Lehrbuch Bd. II., Abschn. VII-XIII. 3 St. Repetition des geometr. Pensums 1 St.	4	Oberlehrer *Jacobs*.
Ober-Tertia. Adjunct *Giesebrecht*.	1) Latein. Stylübungen, Grammatik, Curtius und Ovidii Metamorphoses	10	Der Ordinarius.
	2) Griechisch. Grammatik, schriftliche Übungen, Passovii eclogae	6	Prof. *Passow*.
	3) Deutsch. Aufsätze und Übungen im Deklamiren	2	Der Ordinarius.
	4) Französisch. Grammatik, Schreibeübungen, Fénélon's Télémaque	2	Im Winter der Ordinarius, im Sommer Semin. Dr. *Schmidt*.
	5) Religion. Erklärung des Evang. Matth., Wiederholung der christl. Sittenlehre nach bibl. Sprüchen, und Auswendiglernen einiger Lieder	2	Prof. *Pfund*.
	6) Geschichte. Im Winter griechische, im Sommer deutsche Geschichte	2	Im Winter Semin. Dr. *Schmidt*, im Sommer der Ordinarius.
	7) Geographie. Die aufsereuropäischen Länder	2	Semin. Dr. *Schmidt*.
	8) Mathematik. Im Winter: Arithmetik nach Fischer's Lehrbuch Bd. II. Abschn. I-VI. 3 St. Repetition des geometr. Pensums 1 St. Im Sommer: Geometrie nach Fischer's Lehrbuch Bd. I. Abschn. V-X. 2 St. Repetition des arithm. Pensums 2 St.	4	Oberlehrer *Jacobs*.
Unter-Tertia. Coetus I. Adjunct *Tischer*.	1) Latein. Grammatik, Stylübungen, J. Caesaris b. G. und Ovidii Metamorphoses	10	Die Ordinarien.
	2) Griechisch. Grammatik, Schreibeübungen, die Progymnasmeta von Passow	6	Prof. *Reinganum*, später die Ordinarien.

Name der Classe und des Ordinarius.	Gegenstände des Unterrichts.	Wöchentliche Stundenzahl.	Lehrer.
Coetus II. Adjunct *Brenske*.	3) Deutsch. Aufsätze und Übungen im Deklamiren	2	Die Ordinarien.
	4) Französisch. Grammatik, Schreibeübungen, Florian's Guil. Tell	2	Prof. *Reinganum*, später die Ordinarien.
	5) Religion. Das Leben Jesu	2	Die Ordinarien.
	6) Geschichte. Im Winter Brandenb.-Preufsische Gesch. im Sommer Röm. Gesch.	2	Im I. Coet. Dr. *Bergk*. im II. C. Prof. *Wiese*.
	7) Geographie. Allgemeine Geogr. von Europa und speciell von Deutschl. und dem Preufs. Staat. nach dem Leitfaden von Voigt	2	Im I. Coet. Dr. *Bergk*. im II. C. Prof. *Wiese*.
	8) Mathematik. Geometrie nach Fischer's Lehrbuch Bd. I. Absch. I-V. 3 Stund. Übungen im Rechnen 1 St.	4	Im I. Coet. im Winter Cand. *Riebe*, im Sommer Oberlehrer *Jacobs*. Im II. Coet. Oberlehrer *Jacobs*.
Quarta. Im Winter Cand. *Schartmann*, im Sommer Cand. *Schmidt*.	1) Latein. Formenlehre, Syntax, O. Schulz Aufgaben, Corn. Nepos	10	Der Ordinarius.
	2) Griechisch. Die ersten Elemente, die erste und zweite Deklination, die Conjug. auf ω,	4	Im Wint. Cd. *Koepke*, im Som. Prof. *Pfund*.
	3) Deutsch. Aufsätze, Grammatik, Lese- Sprech- und Deklamations-Übungen	2	Der Ordinarius.
	4) Französisch. Grammatik u. Schreibeübungen	2	Der Ordinarius.
	5) Religion. Biblische Geschichte, Kenntnifs der biblischen Bücher, Psalmen	2	Der Ordinarius.
	6) Geschichte. Abrifs der alten und mittlern Geschichte	2	Im Winter Semin. *Teuber*, im Sommer Cand. *Koepke*.
	7) Geographie. Übersicht aller Länder	2	Im Winter Semin. *Teuber*, im Sommer Cand. *Koepke*.
	8) Practisches Rechnen. Repetition des Cursus der Quinta, regula de tri mit Brüchen, einfache Zinsrechnung, Berechnung des Agio, Kopfrechnen	2	Insp. *Knoepfler*.

Name der Classe und des Ordinarius.	Gegenstände des Unterrichts.	Wöchentliche Stundenzahl.	Lehrer.
	Überdies für die am Gesang-Unterricht nicht theilnehmenden Schüler Übungen in practischen Rechnungen	2	Semin. *Goepel.*
	9) Zeichnen und Schreiben . . .	4	Lehrer *Markwordt.*
	10) Gesang	2	Im Winter Musikdirector *Hahn*, im Sommer Musiklehrer *von Tengnagel.*
Quinta. Inspector *Knoepfler.*	1) Latein. Grammatik, O. Schulz Aufgaben, Blume's Elementarbuch, Corn. Nepos	10	Im Winter Cand. *Schmidt*, im Sommer Cand. *Roeper.*
	2) Deutsch. Orthographie, kleine Aufsätze, Briefe u. s. w., Sprech- und Leseübungen, Deklamation	2	Insp. *Knoepfler.*
	3) Französisch. Die ersten Elemente	2	Im Wint. Cd. *Schmidt.* im Somm. Cd. *Roeper.*
	4) Religion. Biblische Geschichte; Luthers Katechismus, Sprüche und Liederverse	2	Insp. *Knoepfler.*
	5) Geographie. Das Allerwissenswertheste	2	Insp. *Knoepfler.*
	6) Rechnen. Die 4 einfachen Rechnungsarten mit Brüchen, regula de tri mit ganzen Zahlen, Kopfrechnen	4	Insp. *Knoepfler.*
	Überdies Übungen im Rechnen mit den an dem Gesang-Unterricht nicht theilnehmenden Schülern	2	Semin. *Goepel.*
	7) Zeichnen und Schreiben . . .	4	Lehrer *Markwordt.*
	8) Gesang	2	Im Winter Musikdirector *Hahn*, im Sommer Musiklehrer *von Tengnagel.*

Anmerkung. Den Unterricht im Zeichnen (bei den Lehrern *Markwordt*, *Brügner* und Professor *Schmidt*) so wie den im Gesang (bei den Musik-Directoren Dr. *Hahn* und *von Tengnagel*) und im Schönschreiben (bei dem Lehrer *Markwordt*) erhielten die daran theilnehmenden Schüler der fünf oberen Classen aufser der gewöhnlichen Schulzeit. Dasselbe gilt von dem englischen und italienischen Unterricht, welcher den Schülern der Prima und Ober-Secunda von den Professoren *von Seymour* und *Fabrucci* ertheilt wurde.

II. Chronik des Gymnasiums.

A. Veränderungen im Lehrerpersonale (*).

1) Zu Michaelis v. J. wurde die durch den Abgang des Adjunct Hrn. Scherzer, jetzt Conrectors am Gymnasium in Sorau, erledigte Stelle dem Hrn. Dr. Theodor Bergk übertragen.

2) Nach dem im vorigen Jahre erfolgten Ableben des Musikdirectors Hrn. Hellwig wurde mit dem Anfange dieses Jahrs die erste Gesanglehrerstelle Hrn. Musikdirector Dr. Hahn, die zweite dem Musiklehrer Hrn. von Tengnagel übertragen.

3) Zu Ostern d. J. verliefsen die Anstalt der Hülfslehrer Hr. Schartmann und der Seminarist Hr. Teuber. An die Stelle des letztgenannten trat Hr. Goepel. Die Lectionen des Hrn. Schartmann wurden dem Schulamts- Candidaten Hrn. Schmidt übertragen.

4) Zu Johannis d. J. schied der Adjunct Hr. Jacobs aus seinen bisherigen Verhältnissen zur Anstalt, und trat mit dem Prädicat „Oberlehrer" in die Reihe der Professoren.

5) Im August d. J. wurde der Hr. Prof. Reinganum auf seinen Antrag vom 11ten dess. Monats aus seinen bisherigen Dienstverhältnissen zum Gymnasio entlassen.

B. Schüler.

Die Anstalt wurde im Winter-Semester von 300, im Sommer-Semester von 290 Schülern besucht, von welchen 40 in Prima, 37 in Ober-Secunda, 41 in Unter-Secunda, 50 in Ober-Tertia, 57 in Unter-Tertia, 35 in Quarta, 30 in Quinta safsen. Abgegangen sind in dem verwichenen Schuljahre 102. Unter diesen 28, welche theils zu Michaelis v. J., theils zu Ostern d. J. mit dem Zeugnisse der Reife zur Universität entlassen worden.

A. Zu Michaelis vorigen Jahres:

1) Rudolph Reimer, aus Berlin, 19 Jahr alt. Er besuchte die Anstalt 4 Jahr und war 2 Jahr in Prima. Er studirt Jura und Cameralia. — 2) Georg Heinrich Ludwig Dequine, aus Belgrad, 19 Jahr alt. Er besuchte die Anstalt 5 Jahre als Alumnus und war 2 Jahr in Prima. Er studirt Theologie und Philologie. — 3) Maximilian Siegfried Benda, aus Berlin, 18½ Jahr alt. Er besuchte die Anstalt 6½ Jahr und war 2 Jahr in Prima. Er studirt Medicin. — 4) Carl Traugott Remus, aus Goslin, 20 Jahr alt. Er besuchte die Anstalt 5 Jahr als Alumnus und war 2 Jahr in Prima. Er studirt Philologie. — 5) Ernst Friedrich Meyer, aus Pasewalk, 21 Jahr alt. Er besuchte die Anstalt 7 Jahr, war 2 Jahr Alumnus und war 2 Jahr in Prima. Er studirt Theologie und Philologie. — 6) Carl Ludwig Friedrich Adolph Hopff, aus Blumenhagen, 20 Jahr alt. Er besuchte die Anstalt 6 Jahr als Alumnus und war 2 Jahr in Prima. Er studirt Theologie. — 7) Heinrich Otto Wilhelm Eltester, aus Berlin, 19 Jahr alt. Er besuchte die Anstalt 11 Jahr und war 2 Jahr in Prima. Er studirt Jura und Cameralia. —

(*) In dem Programm des vorigen Jahres ist durch ein Versehen die Angabe ausgelassen worden, dafs in die Stellen der Herren Reinganum und Zumpt die Hülfslehrer Hr. Tischer und Hr. Brenske zu Ostern vor. J. zu Adjuncten und ordentl. Lehrern ernannt worden sind.

8) Rudolph Reinhard Theodor Kollberg, aus Buch, 20 Jahr alt. Er besuchte die Anstalt $5\frac{1}{4}$ Jahr, war 5 Jahr Alumnus und war 2 Jahr in Prima. Er studirt Theologie. — 9) Friedrich Wilhelm Alexander Langbein, aus Cüstrin, 19 Jahr alt. Er besuchte die Anstalt $5\frac{1}{2}$ Jahr als Alumnus und war 2 Jahr in Prima. Er studirt Mathematik und Naturwissenschaften. — 10) Carl Friedrich Herrmann Khün, von Carlswerk bei Neustadt E. W., $19\frac{1}{2}$ Jahr alt. Er besuchte die Anstalt 9 Jahr und war 2 Jahr in Prima. Er studirt Jura und Cameralia. — 11) Deodat Joseph Guido Graf von Oriolla, aus Berlin, 17 Jahr alt. Er besuchte die Anstalt $2\frac{1}{2}$ Jahr und war 2 Jahr in Prima. Er studirt Jura. — 12) Julius Heinrich Ebert, aus Greiffenberg, 20 Jahr alt. Er besuchte die Anstalt $8\frac{1}{2}$ Jahr, war $5\frac{1}{2}$ Jahr Alumnus und 2 Jahr in Prima. Er studirt Theologie. — 13) Levy Roehmann, aus Märkisch-Friedland, $19\frac{1}{2}$ Jahr alt. Er besuchte die Anstalt 5 Jahr und war $1\frac{1}{2}$ Jahr in Prima. Er studirt Medicin. — 14) Aron Heymann, aus Pyritz in Pommern, $19\frac{3}{4}$ Jahr alt. Er besuchte die Anstalt $4\frac{1}{2}$ Jahr und war $1\frac{1}{2}$ Jahr in Prima. Er studirt Medicin und Chirurgie.

B. Zu Ostern dieses Jahres:

1) Carl Ludwig Neue, aus Oranienburg, 20 Jahr alt. Er besuchte die Anstalt 6 Jahr als Alumnus und war $2\frac{1}{2}$ Jahr in Prima. Er studirt Philosophie und Theologie. — 2) Heinrich Gustav Rahnfeld, aus Fürstenwalde, $19\frac{3}{4}$ Jahr alt. Er besuchte die Anstalt 6 Jahr und war 2 Jahr in Prima. Er studirt Theologie. — 3) Wilhelm Paul Corfsen, aus Bremen, 19 Jahr alt. Er besuchte die Anstalt 6 Jahr als Alumnus und war 2 Jahr in Prima. Er studirt Philologie. — 4) Eugen Robert Koberstein, aus Bütow, $19\frac{1}{2}$ Jahr alt. Er besuchte die Anstalt $5\frac{1}{2}$ Jahr als Alumnus und war 2 Jahr in Prima. Er studirt Philologie. — 5) Franz August Theodor Eichholtz, aus Friedeberg N. M., $19\frac{1}{2}$ Jahr alt. Er besuchte die Anstalt $4\frac{1}{2}$ Jahr als Alumnus und war 2 Jahr in Prima. Er studirt Medicin. — 6) Rudolf Maximilian Kaehler, aus Joachimsthal, $19\frac{1}{2}$ Jahr alt. Er besuchte die Anstalt 5 Jahr als Alumnus und war 2 Jahr in Prima. Er studirt Theologie und Philologie. — 7) Moritz August Typke, aus Zagelsdorf bei Dahme, 20 Jahr alt. Er besuchte die Anstalt 6 Jahr als Alumnus und war 2 Jahr in Prima. Er studirt Theologie. — 8) Herrmann Alexander Leopold Lange, aus Pritzwalk, $19\frac{1}{2}$ Jahr alt. Er besuchte die Anstalt 7 Jahr als Alumnus und war 2 Jahr in Prima. Er studirt Medicin. — 9) Ludwig Friedrich Johann Gaedke, aus Lenzen, $19\frac{1}{2}$ Jahr alt. Er besuchte die Anstalt 5 Jahr, war $4\frac{1}{4}$ Jahr Alumnus und war 2 Jahr in Prima. Er studirt Theologie und Philologie. — 10) Friedrich Wilhelm Alexander Carl Riel, aus Cüstrin, 21 Jahr alt. Er besuchte die Anstalt 7 Jahr und war 2 Jahr in Prima. Er studirt Jura und Cameralia. — 11) Friedrich Otto Rudolph Wollank, aus Berlin, 20 Jahr alt. Er besuchte die Anstalt 5 Jahr, war 2 Jahr Alumnus und 2 Jahr in Prima. Er studirt Jura und Cameralia. — 12) Carl Eduard Adalbert Kuhlwein, aus Bieberteich bei Drossen, $19\frac{1}{2}$ Jahr alt. Er besuchte die Anstalt $6\frac{1}{2}$ Jahr, war 5 Jahr Alumnus und war 2 Jahr in Prima. Er studirt Jura und Cameralia. — 13) Max Schulze, aus Berlin, $18\frac{3}{4}$ Jahr alt. Er besuchte die Anstalt 10 Jahr und war 2 Jahr in Prima. Er studirt Jura und Cameralia. — 14) August Ernst Friedrich Wilhelm Schoenian, aus Rheinsberg, 20 Jahr alt. Er besuchte die Anstalt 7 Jahr als Alumnus und war $1\frac{1}{2}$ Jahr in Prima. Er studirt Theologie.

Die Namen derjenigen Abiturienten, welche zu Michaelis d. J. zur Universität übergehen, werden in dem Programm des folgenden Jahres aufgeführt werden.

C. Anderweitiges.

1) Der Anfang des Wintercursus erfolgte am 18ten October, der des Sommercursus am 11ten April.

2) Am 1sten Juni begingen die Lehrer und Alumnen der Anstalt gemeinschaftlich die Feier des heiligen Abendmahls.

3) Am 3ten August wurde der Geburtstag Sr. Majestät des Königs in der Anstalt nach hergebrachter Weise gefeiert. Die Festrede wurde von dem Herrn Professor Dr. Wiese gehalten, und handelte (in lateinischer Sprache) von dem protestantischen Princip in den evangelischen Schulen.

III. Lehrapparat.

1) Die Bibliothek erhielt theils aus dem étatsmäfsigen Fond, theils in Folge aufserordentlicher Bewilligungen einen beträchtlichen Zuwachs von werthvollen Werken.

Überdiefs erhielten wir theils durch die preiswürdige Liberalität Eines Hohen Ministeriums der G. U. und M. Angelegenheiten, theils von andern Gönnern und Freunden der Anstalt folgende Werke als Geschenk:

Grotefendii Rudimenta linguae Umbricae. Partic. VII. — Bessel's Astronomische Beobachtungen auf der K. Sternwarte in Königsberg. 19. Liefer. (Vom Königl. Ministerio). — Lessing's sämmtliche Schriften herausgeg. von Karl Lachmann. (Von den Eigenthümern der Vossischen Buchhandl. Herrn Schramm und Schindelmeifser, ehemaligen Schülern der Anstalt). — Commentationum de reliquiis Comoed. Atticae antiquae libri II. ed. Theod. Bergk. (Vom Herrn Verfasser). — Nordische Vorzeit und Mythen von Dirckinck-Holmfeld. 2 Hefte. (Vom Königl. Ministerio). — Historia critica Comicorum Graecorum scr. Aug. Meineke. (Vom Verfasser). — Panzer's Versuch einer Geschichte der römisch-catholischen Bibelübersetzung. Nürnberg 1781. 4. (Vom Herrn Candid. Ziegler). — Becker's Ausführliche deutsche Gramm. als Kommentar der Schulgramm. Dritte Abtheil. Frankf. a. M. 1838. (Vom Herrn Verf.) — Blume's latein. Schulgramm. Zweite Aufl. Potsdam 1839. (Geschenk des Königl. Ministerii). — Sphaericae doctrinae propositiones graecae et latin. primum per Conr. Dasypodium in lucem edit. Argentor. 1572. 12. (Vom Schulamtscand. Hrn. Röper). — Vasari's Leben der Maler, Bildhauer und Baumeister. A. d. Ital. von Schorn. 2ter Band. 2te Abtheil. Stuttgardt. 1839. 8. (Geschenk des Herrn Prof. Passow). — Wandcharte vom Preufsischen Staate. 1838. (Vom Königl. Schulcollegio). — Charte des Hawaii Archipelagus von Berghaus. (Vom Königl. Ministerium).

Für diese Gaben den gebührenden Dank auszusprechen ist mir angenehme Pflicht.

2) Der physikalische Apparat ist durch ein astronomisch-geodätisches Universal-Instrument nach Kater, durch eine Vorrichtung zur Darstelluug der Newtonschen Farbenringe, durch ein Paar kleine Fernröhre und durch mehrere kleinere Instrumente vermehrt worden.

IV. Verordnungen des Königl. Schulcollegiums.

1) Vom 13. November v. J. Empfehlende Hinweisung auf die Schrift: „Das Metropolitandomcapitel zu Cöln in seinem Rechte.”

2) Vom 22. April d. J. Empfehlung des Kaemperschen Globus.

3) Vom 3. Julius d. J. Verpflichtung der Gymnasien zu strenger Beobachtung der bestehenden Verordnungen bei Prüfung fremder Immatriculanden.

V. Die diesjährige Prüfung

wird Sonnabend den 28. September in nachstehender Ordnung gehalten werden.

Vormittags von $8\frac{1}{2}$ Uhr an.

Gesang der ersten Singclasse. Ober-Tertia: Latein (Herr Adj. Giesebrecht) und Mathematik (Herr Oberlehrer Jacobs). Unter-Secunda: Griechisch (Herr Dr. Lhardy) und Geschichte (Herr Prof. Koepke). Deutsche Rede des Abiturienten Ploetz. Ober-Secunda: Mathematik (Herr Prof. Conrad) und Latein (Herr Prof. Pfund). Rede des Abitur. Meyer. Prima Coet. II. Griechisch (Herr Prof. Passow) und Latein (Herr Dr. Bergk). Prima Coet. I. Latein (Herr Prof. Wiese). Entlassung der Abiturienten. Vertheilung der Prämien. Gesang der Alumnen.

Nachmittags von 2 Uhr an:

Quinta: Deutsch (Herr Insp. Knoepfler) und Latein (Herr Cand. Roeper). Quarta: Latein (Herr Cand. Schmidt). Unter-Tertia I. und II.: Latein (Herr Adjunct Brenske und Tischer) und Geographie (Herr Prof. Wiese). Vertheilung der Prämien.

Zur geneigten Theilnahme an dieser Schulfeier habe ich die Ehre Seine Excellenz den Königl. Staats-Minister Herrn Freiherrn von Altenstein, den Wirklichen Geheimen Ober-Regierungs-Rath und Director im Geistlichen und Unterrichts-Ministerium Herrn von Ladenberg, so wie sämmtliche Herren Räthe des Hohen Ministerii, Seine Excellenz den Wirkl. Geheimen Rath uud Ober-Präsidenten der Provinz Brandenbung Herrn von Bassewitz, den Vice-Präsidenten des Königl. Consistorii und Provinzial-Schul-Collegii Herrn Weil, so wie sämmtliche Herren Räthe des Königl. Consistorii und Schul-Collegi der Provinz Brandenburg, ingleichen alle Gönner und Freunde des öffentlichen Schulwesens ehrerbietigst und ergebenst einzuladen.

Der neue Lehrcursus beginnt mit dem 14. October. Zur Prüfung und Aufnahme neuer Schüler bin ich während der Ferien täglich, mit Ausnahme der Sonntage, von 9-12 Uhr zu sprechen.

Dr. Meineke.
Director.